

het Clavecimbel

tijdschrift van de

Stichting Clavecimbel Genootschap Nederland SCGN

Jaargang 17 – nummer 2 – november 2010

Redactieadres:

Redactiecoördinator: Hans Hansson, Ruurlo

Vaste medewerkers: Paul Weeren, Geldrop
Kees Rosenhart, Haarlem

Lay-out: Hans van Krevelen, Groenekan/Utrecht

Advertenties: Fons van der Linden

Website: Sybolt de Jong (webmaster): www.scgn.org

Bestuur SCGN: Carolien Eijkelboom (voorzitter), Groningen

Fons van der Linden (vice-voorzitter), Beek L.

Marco Meijdam (secretaris), Utrecht

Daan Hallewas (penningmeester), Delft

Marion Boshuizen, Lelystad

Pieter Dirksen, Culemborg

Comité van aanbeveling: Bob van Asperen

Ton Koopman

Gustav Leonhardt

Inhoud	pagina
Van de Voorzitter, Carolien Eijkelboom	3
Redactioneel, Lezers laten zich horen en zien, Hans Hansson	3
Oproep voor een nieuwe eindredacteur	3
In Memoriam Annelie de Man (1943-2010), Carolien Eijkelboom	4
Telemann-dag in Utrecht, Fons van der Linden	4
De Clavecimbelrecitals in het Festival Oude Muziek Utrecht 2010, Hans van Krevelen...	5
Fransen barok stelt hoge eisen, Thiemo Wind in de Telegraaf	7
Versailles à Utrecht heeft grote aantrekkingskracht, persbericht	8
Reincken Festival in Deventer, vorige en komende, Wim Sipman	9
KLAVECIMBELDAG IN BELGIË, 19 maart 2011, Ludmilla Tschakalova	10
Jane Clark over titels karakterstukken Couperin, Sally Montoya	10
Interview met Jacques Ogg, 'Als liefde zoveel jaar kan duren, dan moet het echt wel liefde zijn.', Fons van der Linden	12
Signalement: Slimme zoekmachine vindt variaties op melodie	15
De strenge winter van 2010, Gerard van Reenen	16
Clavecimbelkarretje, Neelco Osinga	18
Aandacht voor de decoratie en decorateur, Antonus Cornelis Kerkhove	19
Gesignaleerd, Hans van Krevelen	19
Uitgaven Editie Achter de Schouwburg	20
kleine advertenties	20
Advertenties	22
Muziekbijlage: G.P. Telemann, 2 Ouvertures, ed. Hans van Krevelen	8pp.

Illustraties omslag voorzijde & achterzijde: clavecimbel Cristofori(?), Florence c1720, details, collectie & foto's Jacques Ogg, Bunde, zie p.12.

De SCGN (Stichting Clavecimbel Genootschap Nederland) is opgericht in 1993. Doel van het Genootschap is het bevorderen van de groei en bloei van het clavecimbelleven in Nederland en eventueel daarbuiten. Professionele claveciniëten, amateur claveciniëten en belangstellenden kunnen Vriend worden van het Genootschap door minimaal € 25,- per jaar bij te dragen op gironummer 325334 ten name van SCGN, Delft. (voor betaling vanuit het buitenland: BIC: INGB NL2A IBAN: NL66 INGB 0000 3253 34) Advertentietarieven per 1-1-2009: € 50,- per ¼ pagina; € 75,- per ½ pagina; € 100,- per hele pagina.

Van de Voorzitter

november 2010

Een "van de voorzitter" voor het najaarsnummer 2010 kan ik niet schrijven zonder stil te staan bij het Festival Oude Muziek van ditzelfde jaar. Zeventiende eeuwse Franse muziek (en ook nog Rameau!) is voor mij zowat het mooiste dat er is, dus ik was sowieso al erg blij met Lodewijk XIV als centrale figuur. Echter, dat de clavecimbelmuziek uit die periode zo'n centrale plaats in zou nemen had ik in april niet durven dromen. De beloftes die in de loop van het voorjaar werden gedaan zijn alle meer dan ingelost, met als hoogtepunt natuurlijk de aanwezigheid van het antieke clavecimbel en alle recitals daarop.

Vrijwel alles heb ik gehoord en vaak ben ik ontroerd, en heel veel heb ik geleerd. Ook de naar mijn idee minder geslaagde concerten waren leerzaam omdat ik daar glashelder hoorde (en soms ook zag) waar bijvoorbeeld virtuositeit vervlakkend werkte, of juist nuancerend werd gemist. Het instrument is behalve prachtig, beslist ook meedogenloos. Terzijde: als u concerten op de Hemel heeft bijgewoond kan ik u aanraden het interview met Xavier van Damme (in het vorige nummer), aan wie we dit allemaal hebben te danken, nog eens te lezen. Veel heeft, althans voor mij, na persoonlijke kennismaking (met dit clavecimbel wel te verstaan) een andere betekenis gekregen.

Wat me erg goed deed was de relatief grote belangstelling en de reacties van de luisteraars. Het was opvallend hoezeer ook niet geoefende luisteraars 'iets speciaals' opmerkten en vaak heel rake typering gaven.

Het zou leuk zijn als er nu extra veel deelnemers uit het 2de douzaine van de fantasieën van Telemann zouden spelen op de studiedag van 9 oktober. Maar dan denk ik misschien teveel in een lijn. Zelf ben ik altijd geneigd direct met nieuwe informatie aan de slag te gaan en mij een tijd lang helemaal op iets te werpen. Zoals ik al schreef, ik ben onder de indruk van de grote kennis en kunde van Telemann en van zijn inlevingsvermogen om die stukken zo Frans te laten klinken. Die zijn dus uitermate geschikt om al het nieuw ontdekte zelf uit te proberen. Maar *time flies*, en als u dit nummer in de bus krijgt is die dag alweer verleden tijd, staat er zelfs al een verslag in!

Dus wat het ook was, Dutzend, douzaine of dozzina, ik hoop dat u er na deze studiedag nog meer plezier in schept ze te spelen.

En verder wens ik u veel plezier met dit nummer van het Clavecimbel, waar weer een bonte verzameling artikelen, verslagen en kritieken in staat.

Carolien Eijkelboom

redactioneel Lezers laten zich horen en zien

Beste lezer,

Een prachtig interview van Fons van der Linden met Jacques Ogg vormt met minstens zulke mooie platen het hoofdartikel van dit nummer. Alle elementen: Jacques, zijn instrument(en), zijn muziek en veel achtergrond komen uitstekend tot hun recht!

Ook vanuit 'het veld' kwamen weer de nodige bijdragen, waarvan ik Gerard van Reenens bijdrage in reactie op Caroliens uitdaging en Neelco Osinga's idee als vervolg op Marions suggestie met name wil noemen. Voor een levend tijdschrift zijn goede interactie en communicatie met de lezer onontbeerlijk.

De data van het komend Reinckenfestival zijn anders dan verwacht – let daar even op.

Fons' andere bijdrage betreft de Telemann-dag, begin vorige maand in Utrecht, waarmee we een redelijk actueel verhaal kunnen brengen.

Verder het nodige strooigoed, zoals je tegen 5 december mag verwachten en wat ons ook hier op ideeën kan brengen. Voor "Juweeltjes", mooie foto's van plátjes van beschilderingen, blijft uw tijdschrift ook in de graag ruimte inruimen – daarvan ben ik overtuigd. Hoe meer zintuigen je raakt, des te beter komt de boodschap over. Tenslotte wil ik u als lezer bedanken voor uw contacten met ondergetekende als eindredacteur de afgelopen

jaren. Met ingang van het volgend decennium neemt een ander het stokje over – het was en is leuk werk, dus als u daarvoor wat ruimte heeft? Graag! Veel plezier met dit mooie instrument en alles wat daarbij hoort.

Hans Hansson, Ruurlo, november 2010.

Oproep voor een nieuwe Eindredacteur

Beste bestuursleden waarmee ik mocht werken,

Zoals al enige tijd (-; links en rechts doorsijpelde, geef ik jullie graag weer alle ruimte voor het invullen van jullie eigen blad Het Clavecimbel. Dat heb ik de afgelopen paar jaar met plezier en in goede samenwerking mogen mee-maken.

Onze vormgever Hans van Krevelen en webmaster Sybolt de Jong wil ik vragen om in het colofon mijn adres te voorzien van de toevoeging "tot 21 maart 2011", en ik hoop dan al het materiaal, rijp en groen, te kunnen doorgeven aan een opvolgend eindredacteur.

Bedankt voor jullie flexibele ondersteuning en inbreng en mededogen met een "notenkundige leek", die het van de "letters" moet hebben en veel van jullie heeft geleerd: ik hoop jullie nog eens tegen te komen!

Hartelijke groeten,

Hans Hansson

In Memoriam

Annelie de Man had er oog en oor voor

De bevrogen Annelie de Man (Den Haag, 1943, als A. de Gunst) overleed op 29 september jongstleden. Bijgaand stukje uit Trouw vertelt iets over haar.

Annelie de Man, pionier van klavecimbel, overleden

Van onze redactie cultuur & media

Op 29 september overleed klavecimniste Annelie de Man, na een ziekbed van enkele maanden. Ze was een pionier op het gebied van de hedendaagse muziek voor haar instrument. Ze verrijkte het repertoire met tientallen werken die speciaal voor haar en haar ensembles werden gecomponeerd – met een voorliefde voor Nederlandse componisten.

De Man werd in 1943 in Den Haag geboren en studeerde klavecimbel aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Begonnen in de barokmuziek, besloot ze zich na een aantal jaar toe te leggen op muziek van nu.

Andriessen was in 1982 een van de eersten die een werk voor haar componeerde: 'Overture to Orpheus'.

De Man bespeelde een klavecimbel en een spinet, die ze door beeldend kunstenaar Sies Bleeker liet verbouwen tot instrumenten met een hippe uitstraling. Ze vormde jarenlang het duo Double Action met basklarinetist Harry Sparnaay.

Als docent hedendaagse klavecimbelmuziek aan het Conservatorium van Amsterdam gaf ze studenten uit de hele wereld les. De laatste jaren haalde ze veel genoeg uit het ontwerpen van websites voor bevriende musici. Ze was getrouwd met componist Roderik de Man.

In Het Clavecimbel portretteerde Kya Hengstmanglers eind jaren '90 Annelie – en ook een beetje haar prachtige instrumenten. Kya memoreerde Annelies activiteiten die o.a. resulteerden in de Haarlemse Clavecimbeldagen en aan de studiedagen, waarover Alet Maasland in het vorig nummer vertelde. Kya: Annelie was ook steengoed in het aanreiken van mooie speelbare stukken! Zij speelde o.a. samen met Thora Johansen en Anne Faulborn.

Carolien Eijkelboom

Telemann-dag in Utrecht

Op 9 oktober j.l. was er in de Lutherse kerk te Utrecht een studiedag, gewijd aan de klavecimbelmuziek van Georg Philipp Telemann (1681 - 1767). Telemann, een van de meest productieve componisten uit de hele muziekgeschiedenis, is door critici vaak weggezet als veelschrijver. De laatste jaren komt er echter weer meer waardering voor zijn werk, vooral vanwege topers als de Pariser Quartetten. Ook zijn typische 'vermischter Geschmack' (de term is van Quantz) is tegenwoordig niet meer zomaar een mengelmoes. In ieder geval is Telemann te kenschetsen als een groot inspirator. Overall waar hij komt, bloeit het muzikaleven op. En het blijft een feit dat er bijna geen combinatie van instrumenten te vinden is of hij heeft er wel iets voor geschreven.

Voor klavecimbel solo is er intussen niet al te veel Telemann, zeker afgezet tegen de enorme hoeveelheid kamermuziek. In zijn inleiding's ochtends zette Pieter Dirksen Telemanns klavecimbelmuziek even op een rijtje:

A. Gedrukte muziek

Essercizii musici (Hamburg, 1727/28),

bevat voor klavecimbel 2 Suites, in C en F

Der getreue Music-Meister (Hamburg, 1728/29),

bevat voor klavecimbel 2 Suites, in d ("Ouvverture à la Polonoise"), in G, "La Poste" in Bes, Marche & Retraite in F

XX Kleine Fugen, sowohl auf der Orgel als auf dem Claviere zu spielen, nach besonderen Modis verfasst (Hamburg, 1731), bevat 20 Fuga's

Fantaisies pour le clavessin, 3 douzaines (Hamburg, 1732/33) bevat 36 Fantasia's (=Drei Dutzend Klavierfantasien)

Telemanns fugirende und verändernde Choräle (Hamburg, 1735), bevat 48 koraalbewerkingen
Fugues légères et petits jeux, à clavessin seul (Hamburg, 1738), bevat 6 Fuga's, ieder gevolgd door drie korte delen

VI Ouverturen nebst zween Folgesätzen bey jedweder, Französisch, Polnisch oder sonst tändelnd, und Welsch, fürs Clavier (Nürnberg, c. 1744), bevat 6 suites

B. In handschrift bewaard:

Praeludium in e

2 Fughetta's in D en F

8 Suites in C,C,G,A,A,A (=BWV 824), A (=BWV 832),a

Amoroso in A

Sonate in e

2 Concerti in G en b (arrangementen van verloren gegane vioolconcerten)

4 koralen (*Befiehl du deine Wege, Nun freut euch lieben Christen gmein* [2 x], *Nun komm' der heiden Heiland*)

[Concert in g, BWV 984 – bewerking van J.S. Bach uit 1714 van een vioolconcert in g van Telemann]

Een aantal kleine stukken (Auswahl) is terug te vinden in het *Clavierbüchlein* van G. Ph. Telemann, dat bij Schott is verschenen (Ed. Schott 4230); hieronder ook twee quatre-mains fugaatjes.

Het merendeel van deze muziek is goed te spelen, qua techniek is het doorgaans goed te doen. Om het ook echt 'leuk' te maken, aantrekkelijk voor de luisteraar dus, is alweer wat moeilijker. En bepaald niet alles van Telemann is luchtig of frivol. Maar het speelplezier staat voorop, en dat geldt in de eerste plaats voor de speler zelf. Dat werd al snel duidelijk tijdens het praktische deel van de dag. Onder leiding van Marion Boshuizen werden door de actieve deelnemers stukken uit de 'Drei Dutzend Klavierfantasien' gespeeld. Marion becommentarieerde, speelde zelf ook korte stukjes, zong melodieën voor, legde uit (heel goed verstaanbaar overigens: complimenten!) over open en dichte articulatie, kortom gaf publiekelijk les. In al zijn eenvoud heel doeltreffend en leerzaam. 'Heb je die canon wel gezien?', zei ze dan. 'Denk aan die zangerige

bas in je linkerhand', 'OK, scherp articuleren, maar niet de hele tijd door!', 'Wat we hier nodig hebben, is gecontroleerd gehup', 'Maak de oplossing zacht door hem volledig aan te binden en op tijd te brengen', 'Kijk, trommelbassen, die kunnen we goed gebruiken', 'Twee aan twee binden, ja, maar binden en binden is twee', 'Eerst het karakter van het themaatje zoeken, en daarna pas de articulatie erbij', 'Beeld je in dat er een cello met je meespeelt', waren een paar opmerkingen die ik kon noteren.

Het was goed dat er na langere tijd weer eens een studiedag was, en de sfeer in de Lutherse kerk was prima. Alleen was het rond 15.00 uur al weer afgelopen, want er was ditmaal geen afsluitend concertje. Daarom kreeg eenieder van de aanwezigen een klein Telemannboekje mee naar huis.

Fons van der Linden

De Clavecimbelrecitals in het Festival Oude Muziek Utrecht 2010.

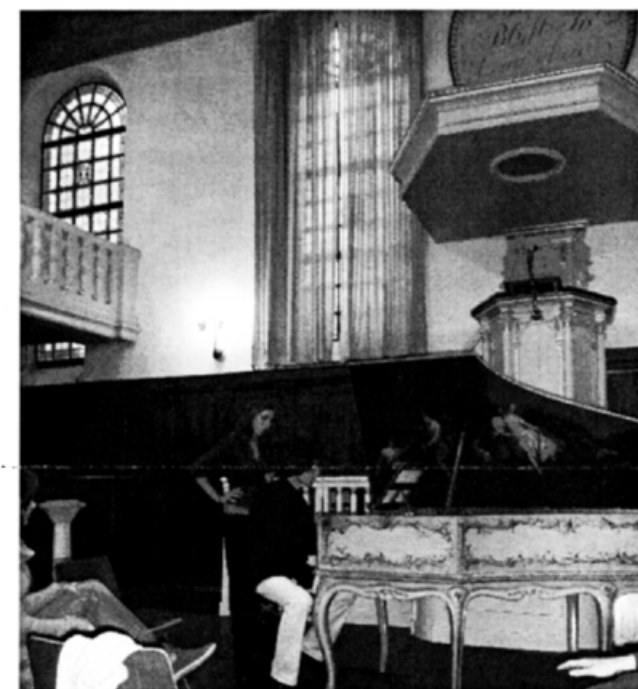
Deze editie van het festival is buitengewoon rijk geweest aan klavecimbelrecitals: het waren er maar liefst 11 goedbezochte in de hoofdprogrammering en nog een paar als fringeconcert! En de instrumenten die we te horen en te zien kregen waren al even geweldig.

De programmering was gericht op de Franse barok van de tweede helft van de 17e eeuw tot aan de Franse revolutie, eind 18e eeuw. De reeks werd zaterdag 28 augustus om 17.00 u. geopend met muziek voor klavecimbelduo. Laurent Stewart en Aurélien Delage speelden resp. op een Taskin-1769-copie van Bruce Kennedy (1988), ter beschikking gesteld door Ursula Dutschler, en een Ruckers/Blanchet-1706-copie van Kilström (2007), ter beschikking gesteld door Ludmilla Tschakalova (België). Het is werkelijk ongelooflijk wat een wervelend en stormachtig effect een klavecimbelduo kan oproepen; ik heb dit ooit eens 'turbo-klavecimbel' horen noemen. De Lutherse kerk biedt als altijd een voortreffelijke akoestiek. Al meteen een indrukwekkend en meeslepend concert met muziek van Jean-Henri d'Anglebert, Gaspard Le Roux, François Couperin en Jean-Philippe Rameau. Beide spelers zouden we later in het festival nog solo gaan horen.

Zondag 29 augustus om 13.00 u. gaf Bob van Asperen een prachtig opgebouwd recital in de Aula van de Rijksuniversiteit, de befaamde middeleeuwse kapittelzaal en zaal van de Unie van Utrecht. Hij opende het concert op het Hinz-orgel (1739) en bespeelde vervolgens een Couchet-1652-copie van Kilström (2003), ter beschikking gesteld door festivaldirecteur Xavier Vandamme, en zijn eigen Taskin/Goermans-1764-copie van Johnson (1979). Dat laatste instrument klonk in deze ruimte wat te zacht, maar van Asperens spel was heel verfijnd en subtiel. We hoorden muziek van Louis Couperin, van Jacques-Denis Thomelin zijn 3

bewaard gebleven werken (vermoedelijk hier voor het eerst samen uitgevoerd), François Couperin en Henri du Mont.

Het *Pièce de résistance* van dit festival was ongetwijfeld het 'instrument in residence' voor zomerschool, workshop en zes soloconcerten: het originele klavecimbel van Henri Hemsch, 1751, in het bezit van Frédéric Haas. Maandagochtend 30 augustus was de zomerschool, waar Haas het instrument voorstelde en demonstreerde. Het is het vroegste van de vijf bewaard gebleven klavecimbels van Henri Hemsch en ook het best bewaard gebleven exemplaar. Het is gerestaureerd

tijdens de workshop (foto: J.H.van Krevelen)

door Anthony Sidey (Parijs), die tijdens dit festival het instrument bijhield en stemde. Maandagmiddag was er de workshop met een viertal clavecimbelstudenten die werken van J.S.Bach, L.Couperin, J-H.d'Anglebert en J-B.Forqueray hadden voorbereid en werden begeleid door Frédéric Haas.

Tevoren had Aurélien Delage een lunchconcert gegeven getiteld 'Thuis in Versailles', hij speelde verzorgd maar soms nog wat zoekend. We hoorden werken van Elisabeth Jacquet de la Guerre, François Couperin, François d'Agincourt en als toegift J-H.d'Anglebert. Het nachtconcert om 24.00 u. werd bij kaarslicht gegeven door Laurent Stewart en klonk magistraal met muziek van Louis Marchand en François Couperin. Hier klopte werkelijk alles en maakte het tot een prachtige belevenis.

Dinsdag 31 augustus kwam Nicolau de Figueiredo het lunchconcert geven. Het was verzorgd maar nogal academisch, soms ook nog wat te pianistisch. We hoorden François Couperin en Jacques DuPhly. Het nachtconcert om 24.00 u. werd bij kaarslicht gegeven door Frédéric Haas met werken van Jean-Henri d'Anglebert, François Couperin en Jean-Philippe Rameau. Haas kent zijn instrument door en door en speelde heel overtuigend, met veel gevoel voor affekt. Als toegift koos hij Johann Sebastian Bach's Goldberg-variantie 25. Hoe mooi kan een clavecimbelconcert zijn!

Woensdag 1 september gaf Paola Erdas het lunchconcert 'De uitvinding van de style luthé'. Ze speelde echter niet beter dan netjes. Dus kon het mij niet overtuigen. In dit gevarieerde programma met François Couperin, Robert de Visée, J-H.d'Anglebert, Perrine, Ennemond Gaultier, Louis Couperin en als toetje A.de Cabezón (Pavana con su glossa) was de Henri Hemsch toch het voornaamste genot. Het nachtconcert om 24.00 u. werd bij kaarslicht gegeven door diva Blandine Verlet. Bejaard en fragiel, wel in spijkerbroek, speelde ze uiterst verfijnd en gevoelvol werken van Elisabeth Jacquet de la Guerre en François Couperin, van welke laatste zij al lang geleden het complete werk op langspeelplaat opnam (later ook op cd uitgebracht).

Blandine Verlet. (foto: J.H.van Krevelen)

Donderdag 2 september gaf Michael Borgstede het lunchconcert met werken van François Couperin, Jean-Baptiste Barrière, Jean-Baptiste Forqueray en Claude-

Bénigne Balbastre. Ik kwam helaas niet onder de indruk van zijn nogal brave, niet erg geïnspireerde spel. Maar de Hemsch waar we hierbij afscheid van namen maakte weer veel goed.

Het nachtconcert om 24.00 u. werd bij kaarslicht gegeven door Pierre Hantaï en dit was weer uitstekend. Hij speelde werken van Johann Sebastian Bach en François Couperin op een instrument van Skip Sempé, artist in residence, de Taskin-1769-copie van Bruce Kennedy (1985). Vrijdag 3 september gaf Skip Sempé het lunchconcert op hetzelfde clavecimbel en een instrument gebouwd door Humeau (1984) naar een anoniem Vlaams voorbeeld 1680/1700.

Humeau-clavecimbel (foto J.H.van Krevelen)

Kennedy clavecimbel Sempé (foto J.H.van Krevelen)

Het lunchconcert van zaterdag 4 september was wat je zegt betoverend. Bertrand Cuiller speelde werken van François Couperin bij kaarslicht in Ottone, terwijl er een toverlantaarn-voorstelling voortreffelijk werd verzorgd door Louise Moaty. Het was een dubbele toverlantaarn waarmee allerlei bewegingseffecten te maken waren met kleurenbeelden op glasplaat die leuk en een beetje naïef geschilderd waren. Maar je word door de projectie wel afgeleid van het mooie clavecimbelspel van Cuiller.

In de kamermuziek-concerten was er trouwens ook vaak een grote rol voor de clavecimbel weggelegd. Dus het was me het Oude Muziek Festival wel met een noem het maar gerust weergaloos clavecimbel-aanbod.

Hans van Krevelen, Utrecht

INSTRUMENT IN RESIDENCE*

Het hemelse Hemsch-clavecimbel sierlijk, statig en stijlvol staat het daar op hoge poten doodstil te wachten

tot het klinkend tot leven wordt gewekt:

fijnzinnig fluistert het lichtzinnig vlindert het uitzinnig juicht en jubelt het

parelend praat het pracht & praal

Een magistraal muzikaal verhaal virtuoos verteld door de vingervlugge handen van een ingetogen jongeman

Efjé Altman

*(impressies bij het concert van Aurélien Delage, Couperin & d'Agincourt, in de Lutherse Kerk op 30 augustus 2010)

Frédéric Haas tijdens de workshop. (foto: J.H.van Krevelen)

Uit de media: Thiemo Wind in de Telegraaf van 3 september 2010.

Franse barok stelt hoge eisen

Het Hemsch-clavecimbel (1751) is een wonder op zeven pootjes

Nog drie dagen te gaan, dan zit het Festival Oude Muziek erop en heeft Utrecht tien dagen in het teken gestaan van muziek uit de tijd van Lodewijk de Veertiende, de Zonnekoning. Het Franse repertoire stelt hoge eisen aan de musici, zoveel wordt dezer dagen wel duidelijk. Lang niet iedereen is gezegend met de benodigde gaven. Maar als je een zanger of speler treft met de juiste genen, ontvouwen zich de mooiste werelden.

De meeste Franse noten mogen er nog zo eenvoudig uitzien, ze keurig uitvoeren is niet voldoende. Dan krijg je iets als Il Gardellino, het Vlaamse barokensemble van fluitist Jan De Winne, dat een laat avondconcert de werking wist te geven van een slaapmutsje.

Timing

Een fijn ontwikkeld gevoel voor spankracht op basis van een uitgekiende timing is onontbeerlijk. Dit geldt zeker voor clavecinisten, die nauwelijks mogelijkheden hebben de geluidssterkte te differentiëren. Leve de kunst van het suggereren. Sommigen lijken het clavecimbel als een oude typemachine te beschouwen. Dan is het spel van Laurent Stewart een verademing. Hij toonde zich heer en meester over de muzikale beweging.

Zonder veel opsmuk stroomden werken van Louis Marchand en François Couperin prachtig voort.

Stewarts concert begon om middernacht en trok desondanks een slordige tachtig bezoekers naar de Lutherse Kerk. Het instrument dat hij bespeelde, was dan ook een bijzondere festivalgast: het Hemsch-clavecimbel, in 1751 gebouwd in Parijs. Een wonder op zeven pootjes, gemaakt om de oren te betoveren. In alle registers een kristalhelder geluid van een ongelooflijke diepte. Wie hier van een ziel spreekt, drukt zich voorzichtig uit.

Philippe Pierlot, nog zo'n meester, maar dan op de viola da gamba. Hij bedwingt de zeven snaren zonder een zweem van zwoegerigheid. Geef hem een sarabande van Couperin

en Pierlot schept muzikale momenten waarvan je zou wensen dat ze nooit voorbijgaan. Festivaldirecteur Xavier Vandamme had hem uitgeroepen tot artist in residence.

Dat deed hij ook bij de sopraan Eugénie Warnier, maar die eer was minder verdiend. In een programma vol *airs de cour* had zij opmerkelijk weinig te melden, en aan het hoge register van haar stem zat een gemeen haakje.

Warnier was zo druk met het neuzen in de partituur, dat zij het publiek soms leek te vergeten. Als er één zangeres is die dit festival een titel verdient, dan is het Judith van Wanroij. Twee keer hoorden we de jonge Nederlandse sopraan optreden, en beide keren wist ze met haar gevoelige voordracht harten te raken.

De tweede keer zong zij in *Le Carnaval de Venise*, een lyri-

sche komedie uit 1699 van André Campra. Ook als geheel was dit een verrukkelijk concert, dankzij het enthousiasme waarmee de dirigent Hervé Niquet zijn orkest Le Concert Spirituel liet kwispelen. En dankzij de openbaring van deze onbekende muziek. Repertoireverkenningen zijn en blijven een kernwaarde van het Utrechtse festival. Kerkmuziek van Charpentier, in de Domkerk uitgevoerd door Les

Arts Florissants: nog zo'n sensatie, maar dan van een ingetogen soort. Kleinschalige lamentaties en meditatieën, ze werkten als balsem.

Niet alles wat interessant oogt, wordt een succes. Holland Baroque Society had zich ten doel gesteld het geruzie tussen Rameau en de filosoof/componist Rousseau uit de doeken te doen. De acteur Johan Leysen deed alsof hij Rousseau was en las voor uit

diens pinnige geschriften. Dit leverde zoveel herhaling op, dat het zeurderig begon te worden. Tussendoor vlogen de muzikale mopjes het publiek om de oren, zonder veel samenhang. De Baroque Society had zich met freelancers opgeblazen van klein ensemble tot een vol bezet orkest. Onder leiding van Alexis Kossenko speelde het gezelschap beneden zijn stand.

Stijging bezoekersaantal Festival Oude Muziek

Versailles à Utrecht heeft grote aantrekkingskracht

Op 5 september sloten Jordi Savall en Le Concert des Nations het Festival Oude Muziek Utrecht af.

Deze 29ste editie was de eerste van de hand van directeur Xavier Vandamme. Deze stelt volgend jaar Rome centraal.

Bij het openingsconcert op 27 augustus lichtte Vandamme het thema Louis Quatorze toe als de soundtrack van Versailles'. Tien dagen met volle kerken en zalen hebben geleerd dat de 'opmerkelijke concentratie op het rijke Franse barokrepertoire een groot succes is geworden.

Het Festival trok met de ruim 120 concerten, lezingen en rondleidingen ca. 42.000 bezoekers. Dit betekent een stijging van 10% ten opzichte van 2009.

De Pandhof als nieuw Festivalcentrum bleek letterlijk en figuurlijk een gouden greep. Speciaal voor het Festival werden op het Domplein een goudglanzende fontein en poort gebouwd om bezoekers de middeleeuwse Pandhof binnen te leiden voor concerten, Festivaljournaals (AVRO/NTR) en kaas- en wijnproeverijen. Festivalbezoekers en musici mengden zich hier met nieuwsgierige Utrechters en toeristen. Een groot aantal internationale festivalprogrammeurs trof elkaar op deze centrale plek in de stad.

Avondconcerten

De avondconcerten in de Domkerk en de Jacobikerk waren al vroeg uitverkocht en werden met groot enthousiasme ontvangen. De Franse ensembles Le Parnasse français, Les Arts Florissants en Les Passions & Les Éléments bleken zeer tot de verbeelding te spreken met hun programmering van geestelijke composities uit de tijd van Louis Quatorze.

De meeste van deze concerten waren live te volgen in de Pandhof. Daarnaast zorgde de AVRO voor uitzendingen op Radio 4, waarvan twee via de EBU live te horen waren in grote delen van Europa; later dit jaar volgen wereldwijd meer uitzendingen.

Intiemer waren de vijf late-avondconcerten in de Pieterskerk met een serie rondom Leçons de Ténèbres.

Hiervoor hadden vijf hedendaagse componisten in opdracht van het Festival een contrapunt bij een barokcompositie geschreven. In de kerk – hoewel steeds stampvol – bood het bezieling en rust, nu en dan afgewisseld met de nodige beroering.

De aanwezigheid van een instrument in residence – een historisch Hemsch-clavecimbel uit 1751 – gaf het festival een uniek en exclusief tintje. (Zie het uitgebreide verhaal elders in dit nummer, red.)

Toekomst: Rome

In 2011 leidt de 30ste editie van het Festival naar Rome. De Eeuwige Stad is dan het middelpunt van een programmering die reikt van de vroegste geschreven muziek tot de late Barok, met ruime aandacht voor de viool en voor composer in residence Palestrina.

Tussen beide Festivals klinkt van oktober t/m mei het Seizoen Oude Muziek, met opnieuw veel Franse ensembles, maar nu met een repertoire dat begint bij de Middeleeuwen en reikt tot de Romantiek.

Tekst grotendeels: persbericht Festival Oude Muziek

Henri Hemsch 1751. (foto: J.H. van Krevelen)

Reincken Festival in Deventer: vorige en komende

"Met de nagalm van de laatste klanken van het Praeludium van Buxtehude eindigde de inmiddels vierde editie van het Reincken Festival. En kijken we terug op een geslaagd Festival.

Dit jaar was er niet alleen veel te horen van de muziek uit de Gouden Eeuw, er was ook veel te zien in de prachtige locaties in Deventer, waar de concerten werden gegeven.

Het novum van dit Festival was dat ook de reuk- en smaakzintuigen aan bod zijn gekomen met een banket in een Gouden Eeuwse setting.

We hebben de muziek kunnen beleven in de grandeur van kerken en sociëteiten, maar ook in de intimiteit van het huiskamers en salons van Deventer patriciërshuizen. De muziek en uitvoering ervan was van grote klasse. De organisatie en de optredende artiesten hebben alles in het werk gesteld om van het Festival het grote succes te maken, wat het geworden is.

Ik wil hier speciaal vermelden de inspanningen van Catch That Catch Can, die ondanks aswolproblemen en de daardoor ontstane ernstige vertragingen in reistijd, toch nog twee van de drie geplande concerten gaven.

Ieder Festival heeft zijn eigen onverwachte problemen en tegenvallers. Dank zij de inspanningen en improvisatietalent van de vele vrijwilligers die dagenlang met veel enthousiasme alles hebben gedaan om het zo vlekkeloos mogelijk te laten verlopen, en om daarna alles weer opgeruimd te krijgen, het publiek hiervan waarschijnlijk nauwelijks iets gemerkt. Daarom van deze kant dank aan allen die dit Festival hebben doen slagen.

Inmiddels is de Festivalorganisatie alweer hard aan het werk... (zie vervolg, red.)...

Wim Sipman, programmeur

Laatste nieuws, medio oktober 2010

De *Reinckennieuwsbrief* meldt: Na het zo succesvolle festival van

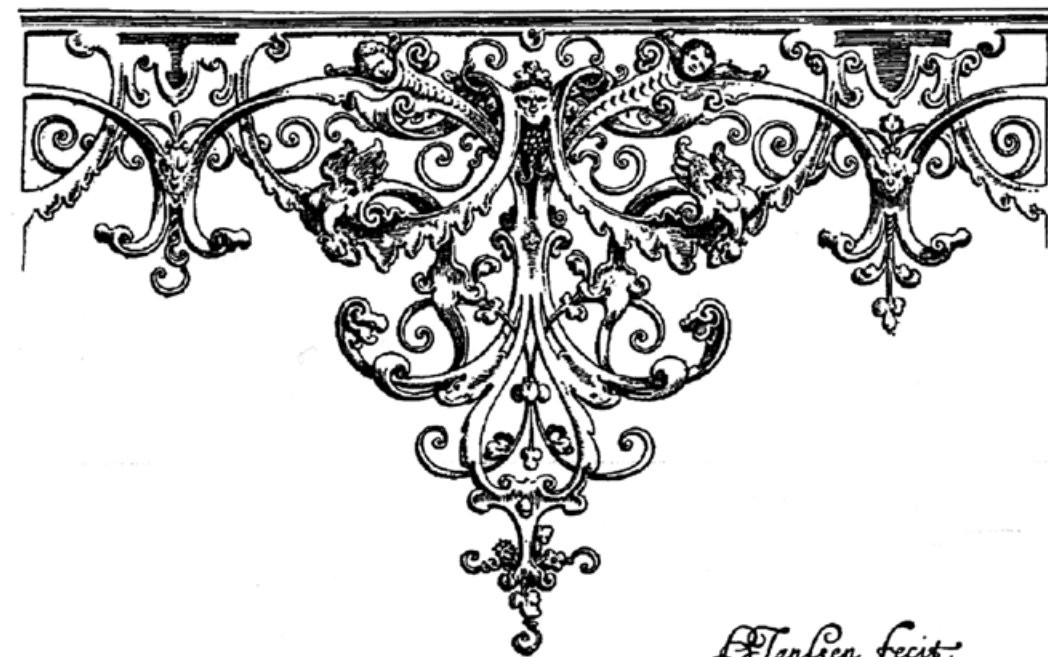
2010 zijn de voorbereidingen voor het in 2011 te houden festival al weer in volle gang.

"Het is voor u belangrijk om te weten dat het festival in 2011 niet traditiegetrouw in het Hemelvaart weekeinde zal worden gehouden, maar op vrijdag 27 en zaterdag 28 mei 2011.

We hebben hiertoe besloten, omdat de Deventer Kermis dit jaar op Hemelvaartsdag en in het weekeinde erna beslag legt op de binnenstad. Wij vrezen dat de kermisklanken die van de concerten zullen overheersen.

Een andere nieuwigheid is dat het festival in plaats van drie nu twee dagen zal duren. Dit neemt niet weg dat er zo'n 20 concerten zullen plaatsvinden: overdag kleine concerten en z.g.n. fringe-concerten en twee avondconcerten. Op zaterdag is ook de Masterclass in samenwerking met de muziekscholen van Apeldoorn, Deventer en Zutphen. In volgende nieuwsbrieven zullen wij het thema van het festival bekend maken en u nader berichten over het programma.

Tenslotte verwijzen wij u graag naar onze vernieuwde website, www.reinckenfestival.nl, waarop u allerlei informatie kunt vinden, zoals ook het programma van het afgelopen jaar."

De Tanssen fecit.

KLAVECIMBELDAG IN BELGIË, 19 maart 2011

Beste lezer,
Na het groot succes van onze eerste editie, bent u van harte uitgenodigd op de 2de Vlaamse klavecimbeldag.

Deze zal doorgaan op zaterdag 19 maart, 2011 in het Cultureel Centrum Mechelen.

Zoals vorige keer kunt u genieten van meerdere boeiende activiteiten:

* de tentoonstelling van instrumentenbouwers bezoeken;

* deelnemen aan diverse workshops:

1) "de dans", gegeven door de internationaal bekende specialiste Sigrid tHoofd (korte lezing en praktijk);

2) "kinderatelier dans" gegeven door Johan Goessens;

3) "kinderatelier instrumentenbouw";

* de wedstrijd voor jonge en volwassen liefhebbers steunen door uw aanwezigheid en appreciatie, en ten slotte

* een recital gegeven door Gustav Leonhardt beleven en bewonderen.

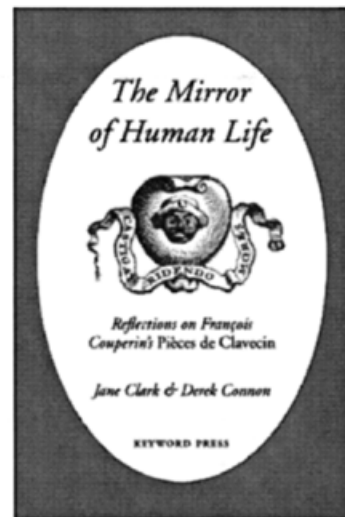
Alle info verschijnt vanaf november op de site van de SCGN.

Namens alle klavecijnisten van Vlaanderen, hopen we u te begroeten in maart 2011!

Ludmila Tschakalova, Bart Jacobs en Bart Wuilmus

Jane Clark over titels karakterstukken Couperin

De Engelse claveciniste Jane Clark heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de klavecimbelmuziek van François Couperin. Op 2 september, tijdens het Festival Oudemuziek in Utrecht, gaf zij een lezing: "De titels van Couperins karakterstukken verklaard".

Wanda Landowska, vroeg eens: "Waar haalde Couperin die bizarre titels van-

daan?", titels die nergens door Couperin of door zijn tijdgenoten werden verklaard. Uit Jane Clarks onderzoek blijkt dat die titels over ideeën gaan. De stukken zijn vaak portretten van bekende figuren of ze gaan over theatrale spektakels. Ze vertellen veel over Couperins wereld: Couperin was door psychologie en theater gefascineerd. Wilfrid Mellers kwam in zijn studie over Couperin uiteindelijk tot de conclusie dat de klavecimbelwerken over mensen gaan. Er komen veel maatschappijkritiek en menselijke zwakheden voor in zijn muziek voor klavecimbel. Dit geldt niet voor zijn kamermuziek en kerkmuziek.

Er wordt soms gezegd dat Couperins muziek heel mooi is, maar oppervlakkig. Dit laatste is beslist niet het

geval. Hij had een plan voor elke *Ordre* en hij schreef precies wat gespeeld moest worden. In Boek drie van zijn klavecimbelwerken klaagde hij over spelers die zijn nauwkeurig uitgeschreven instructies niet volgden. Door je strikt aan zijn instructies te houden, zonder iets toe te voegen, is de geest van het werk duidelijker.

Om haar bevindingen te illustreren, heeft Jane Clark een aantal voorbeelden besproken en zelf gespeeld. Zij begon met *Allemande La Verneüil* uit de 18e *Ordre*. Deze is een portret van de acteur Achille Varlet die zeer bekend was voor zijn rollen in de tragedies van onder andere Racine en Corneille. Door de appoggiaturas precies te spelen zoals uitgeschreven hoort men de declamatie van de acteur.

Als tweede voorbeeld nam zij de *Allemande Les Grâces incomparables ou la Conti* (16e *Ordre*). Deze portretteert François-Louis de Bourbon, Prince de Conti, en niet, zoals lang gedacht Couperins leerling de Princesse de Conti. Couperin bewonderde de Prince de Conti, een gecultiveerd en fatsoenlijk man, terwijl volgens Saint-Simon, de Princesse een lach had als de "brein van een ezel". Op een bepaalde moment in de *allemande*, zoals door Jane Clark gespeeld, hoort men inderdaad een ezel. (Zij kwam trouwens tot dit inzicht door het horen van *Le Petit âne blanc* van Jacques Ibert.) Couperin verwerkte dit soort commentaar vaker in zijn karakterstukken op zo 'n manier dat alleen

kenners zouden het opmerken: een soort "inside joke".

Het stuk *L'Himen-Amour* (16e *Ordre*) is een satirisch stuk over getrouwde liefde. Blijkbaar was de Prince de Conti verliefd op de vrouw van zijn zwager. Het stuk is gebaseerd op een toneelstuk waarin de god van het huwelijk: Himen, tussen de echtparen onder een boom zit. De boom zit vol uilen, vleermuizen en andere onheilstekens die in de muziek duidelijk te horen zijn. In de tweede helft klinkt er een musette in de bas.

De *Allemande La Superbe ou La Forqueray* (17e *Ordre*) is een portret van Couperins rivaal en vijand Antoine Forqueray, de befaamde viola-da gambist, met wie hij moest samenwerken. Forqueray wordt geportretteerd als een ijdele, pompeuze man, maar wel muzikaal.

Jean Antoine Logi, of Losy, Comte de Losinthal, een Boheemse aristocraat, komt er beter af in de *Allemande La Logivière* (5de *Ordre*). Hij was een door Couperin gewaardeerde luitist en componist. De tweede helft van het stuk laat de invloed van de Boheemse luitstijl horen, met name de stijl "non mesuré".

François Couperin was volgens Jane Clark een slechte hoveling. Hij sympathiseerde met de Prince de Conti, met Saint-Simon en met de Regent, maar niet met Louis XIV, Madame de Maintenon (geportretteerd in "*La Prude*" en "*La Favorite*") of de al eerder genoemde Forqueray. De toekomstige Regent werd benadeeld door Louis, terwijl hij een gecultiveerd man was, geïnteresseerd in muziek, kunst en wetenschap. Hij was door Louis gedwongen te trouwen tegen zijn wil. Teleurgesteld, volgde hij het slechte voorbeeld van de Prince de Conti en leidde een losbandig leven. François

zag Louis als de "koning van het toneel", een frivole man. Zijn 13e *Ordre* is een satire op het hof. *Les Rozeaux* oftewel De Rietten symboliseren de zwakte van de mens. Verschillende menselijke types en emoties komen aan de orde in *Les Folies françaises* in de vorm van een bal masqué.

Couperin hield van toneel. *L'Arlequine* (23ste *Ordre*) gaat over Evaristo Gherardi, een beroemde harlekijn en zijn troep, die door Madame de Maintenon zou zijn verbannen. Het doet denken aan Franse cabaretzangers. *Le Gaillard-Boiteux* (18e *Ordre*) is een portret van Jean Gaillard, dansmeester van Versailles. Het stuk heeft een komisch karakter: de dansmeester had een houten been als resultaat van een ongeluk in de opera van Lyon.

De laatste *Ordre* is een samenvatting. Het laatste stuk, *Saillie*, begint in Franse stijl: contrapuntisch, poëtisch, helder. De tweede helft gaat over in een acrobatische Italiaanse vioolstijl.

Misschien is dit het antwoord op de vraag van Wanda Landowska: Couperins titels zijn geïnspireerd door de geest van de Italiaanse komedie.

Het boek van Jane Clark en Derek Connon, "The Mirror of Life: Reflections on François Couperin's *Pièces de Clavecin*" wordt heruitgegeven in een herziene versie met nieuwe bevindingen en een nieuw essay door Jane Clark over de architectuur van de *Ordres*. Het boek is in het najaar te verkrijgen bij de Keyword Press: <http://www.keywordpress.co.uk>.

Sally Montoya

'Als liefde zoveel jaar kan duren, dan moet het echt wel liefde zijn.'

interview met Jacques Ogg door Fons van der Linden

Jacques Ogg.

Op de dag waarop het nieuwe regeerakkoord wordt getekend, waarop Mark Rutte het weer ziet zitten, en Geert Wilders 'ongekende maatregelen' aankondigt, begeef ik me op weg naar Bunde voor een interview met Jacques Ogg. Nog onkundig van het laatste nieuws overzie ik het golvende land, dat blikkert in de zon. De eerste herfstkleuren dienen zich aan, mengen zich onder het nog overheersende groen. Daar, diep verscholen in het landschap, bevindt zich huize Ogg. Op de hoek van de straat zitten twee kinderen achter een kleedje met groente. 'Pompoenen te koop' roepen ze, als ik aankom. 'Hoe bestaat het', denk ik en koop er een, voor in de soep. Dan sta ik voor de deur. Een breed lachende Jacques doet open.

Je woont hier nu alweer 8 jaar temidden van het groen, maar het vele reizen is niet minder geworden. (Lacht.) Nee, maar ik ben ook temidden van het groen gaan wonen, omdat ik zoveel moest reizen, zegt Jacques. Of moest reizen, wilde reizen, als uitvoerder. En nog steeds! Ook tegenwoordig ben ik nog veel onderweg.

Bovendien, zeg ik onverstoortbaar, ligt vlak hierbij het Bunderbos, een bronnenbos. Ontelbaar veel stroompjes ontspringen daar, komen aan de oppervlakte, vormen poeltjes en kleine beekjes, om uiteindelijk in de Maas terecht te komen.

Jaja. Maar ik houd me ook bezig met geschreven bronnen.

Je geeft les aan het Koninklijk Conservatorium. Ben ik goed geïnformeerd dat politiek Den Haag zopas een nieuwe wet heeft aangenomen waardoor het moeilijker wordt twee studies na elkaar te volgen, of is het zo, dat er op het Conservatorium maar een beperkt aantal buitenlandse studenten meer mag worden aangenomen?

Ik hou me daar niet mee bezig, totdat het écht op mijn bordje ligt, maar ik vind het zeer af te raden om mensen te beperken in wat ze kunnen doen, hé, als mensen de capaciteiten hebben om twee studies te doen, dan moet je ze eerder aanmoedigen dan ontmoedigen. En ik vind bovendien dat juist de aanwezigheid van buitenlandse leerlingen het niveau van het onderwijs enorm positief beïnvloedt, omdat de diversiteit natuurlijk meespeelt. Mensen komen uit allerlei richtingen, hebben vrijwel allemaal ook al eens een volledige studie gedaan, in

Japan of in Amerika of in Brazilië of noem maar op, en die hebben dus allemaal 'n ontwikkeling achter zich, die voor medestudenten zeer interessant kan zijn. Ik vind het dus een onverstandig verhaal, om mensen te ontmoedigen, zeker als die buitenlanders iets kunnen bijdragen.

De eigenlijke aanleiding voor mijn komst is je nieuwste aanwinst: een originele Cristofori uit 1720.

Ja... het is gewoon prachtig, het is een heel mooi instrument... ik had ook nooit gedacht dat ik zoiets gewoon maar hier zou kunnen hebben, en dat ik er altijd, als ik thuis ben, aan mag komen.

Het moet alleen al een enorm karwei geweest zijn om hem hier te krijgen.

Hij komt natuurlijk oorspronkelijk uit Florence. In de jaren '70 is ie in Parijs geweest, toen verkocht naar Amerika, daar is ie geveild en daarna weer doorverkocht aan Colin Tilney. Colin Tilney woonde eerst in Toronto, maar later verhuisde hij naar Victoria, in British Columbia, op een eiland, genaamd Vancouver Island. En dáár is het clavecimbel per boot opgehaald door Craig Tomlinson, de clavecimbelbouwer. Ja, ik ben ook nog gaan kijken met het watervliegtuigje, hé, dat was extra leuk! Maar goed, uiteindelijk is ie in twee grote kratten verpakt, eentje voor het instrument en eentje voor het onderstel, want dat is niet demontabel, en zó met de KLM deze kant uit.

Zou je het als een Scarlatti-instrument kunnen typeren?

Hmm, de omvang van het instrument weersprekt dat een beetje, hij gaat van C tot d3, en dat wil zeggen dat je maar ongeveer een derde van de Sonates van Scarlatti erop kwijt kunt. Veel Scarlattisonates willen naar de lage G toe, en zoals iedereen weet, zijn er ook een aantal met een hoge g. Maar Scarlatti's werkterrein lag niet zozeer in Florence, maar toch meer in Spanje. In Florence gesitueerd, moet je meer denken aan een instrument voor operabegeleidingen, opera's waren er volop. En Cristofori was de curator van de instrumenten van De Medici, daarom had hij ook een goede baan, en was hij in de gelegenheid om te experimenteren met die instrumenten.

Ja, hij is tenslotte als de uitvinder van de piano de geschiedenis ingegaan.

Zeker. Kijk, het is een anoniem instrument. maar er zijn een aantal aanwijzingen waardoor je zou kunnen zeggen of waarop je zou kunnen baseren dat het door Cristofori, of op zijn minst in de werkplaats van Cristofori is gemaakt. Neem de totaal experimentele binnenkant, met die bogen op de bodem in plaats van de typische Italiaanse knietjes. Dat moet een bouwer geweest zijn die de tijd had en het geld om te experimenteren. Zo staat Cristofori ook te boek, met zijn dubbele spinetten en fortepiano's en noem maar op. Het jaartal 1720 is trouwens maar ongeveer, we weten

alleen dat het ergens tussen 1710 en 1730 moet zijn geweest.¹

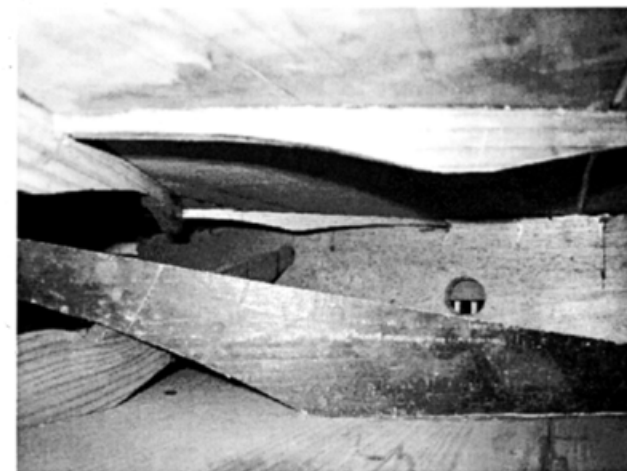

foto van het binnenwerk

De stemming is op het moment 440 Hz, in een barokstemming, iets 18^e-eeuws in alle geval.

Valotti?

Valotti is een beetje ... een allemansvriendje. Misschien eerder Werckmeister, dat is toch karakteristieker.²

En dan die beschildering.

De schildering aan de binnenkant van het deksel is van later datum, tweede helft 18^e eeuw. Er is een schilderij van Tiepolo 'het Menuet' en daar is de binnenkant van het clavecimbel een kopie van. Dat schilderij hangt in Barcelona.

foto van de dekselschildering

Als ik in de woonkamer om me heen kijk, zie ik behalve de Cristofori nog 4 andere clavecimbels staan, 1 orgeltje, 2 clavichorden, 2 fortepiano's en 1 tangentenflügel! Toen Jacques nog in Amsterdam woonde, had hij al een behoorlijke hoeveelheid instrumenten, maar in de loop der tijden is het aantal alleen maar gegroeid. Onwillekeurig denk ik aan Jos van Immerseel, ook in het bezit van een schitterende

¹ De foto's op de omslag van dit nummer zijn details van dit instrument. Een foto van het hele instrument was nog niet beschikbaar.

² Zie ook in dit verband: Dr. C.H. Glimmerveen: 'Klavecimbel-stemmen, authentiek en eenvoudig' (In de Knipscheer, Haarlem 2006), blz.122.

collectie. Het is blijkbaar voor musici toch belangrijk veelvuldig in contact te staan met deze instrumenten, deze klanken, nu de musea het bespelen van instrumenten niet of nauwelijks meer toestaan.

Ik denk in dit verband ook aan de afgelopen editie van het Oude Muziek Festival in Utrecht, waar een antiek Hemsch-clavecimbel centraal gestaan heeft. Heb je dat clavecimbel al gezien?

Nee. Maar ik weet dat ik welkom ben in Flawinne, en het staat hoog op mijn lijstje.

Laten we het over Spanje hebben, je bent daar goed thuis, hebt veel in Madrid lesgegeven...

En in San Sebastián!

...en je geeft jaarlijks een zomercursus in Salamanca. Hoe zou je de sfeer tijdens zo'n zomercursus omschrijven?

Zéér enthousiast en zéér geïnspireerd. Ja laat ik het zo zeggen.

Is het niet veel te heet...

Voor mij nooit!

...voor die clavecimbels daar?

Oh ja, voor de clavecimbels wel, maar voor mij niet! Nee, inderdaad, voor clavecimbels is het vaak een wreed klimaat in Spanje, het is heel droog.

Omgekeerd laat je Spaanse studenten ook hier spelen, ik herinner me een concert van Javier Nuñez Rivera een paar jaar geleden.

Ja, een hele goede speler, hij woont tegenwoordig op Mallorca, zijn vrouw heeft daar een baan, en hij nu ook. Het is echt een fantastische speler. Ik vind dat al mijn leerlingen, voordat ze hun UM, solospel, master, hoe je het noemen wil, doen, ook een keertje hun programma in een 'aardige' setting moeten kunnen spelen. Ook voor het komend jaar heb ik weer een aantal evenementen op de rails staan.

Heb je in Spanje wel contact gehad met Raphael Puyana of andere Spaanse clavecinisten?

Raphael Puyana heb ik gehoord in Sittard, toen ik 15 jaar was, waar ik op de fiets uit Maastricht heenging, om hem daar te horen op een grote Pleyel! Later ben ik hem nog een keer in Spanje tegengekomen. Dat was in Granada, in 1985. Daarna niet meer. Dié had een mooie collectie instrumenten! Minstens zoveel als ik, maar dan allemaal oude.

Ik wil je een uitspraak van Siebe Henstra voorleggen. Hij heeft het over zijn concertpraktijk.

'Ik hou van concerten geven, het gebeurt op dát moment, de muziek komt maar een keer langs, alles moet op z'n best gaan. Als mensen luisteren geeft je dat al spelend energie. Gisteravond ben ik thuisgekomen uit Spanje na een solorecital in Santiago de Compostela. Het was een heerlijk concert, er waren zeker 200 mensen, jonge mensen, en dat zonder veel publiciteit vooraf. Kom daar maar eens om in Nederland. Hier is geen belangstelling meer voor een clavecimbelrecital, ook niet als je de allerbeste clavecinisten uitnodigt en alle media inschakelt. Alleen naar het Festival Oude

Muziek in Utrecht komen de mensen toch wel, wat je daar ook doet.³

Hij heeft behoorlijk gelijk, moet ik zeggen. Hij neemt geen blad voor de mond. Je moet wel weten dat in Spanje concertkaartjes meestal gratis zijn, je kan gewoon je kaartjes gaan ophalen. En er is veel sponsoring, ook in Galicië. Dát zou een reden kunnen zijn voor een groot en jong publiek. En natuurlijk is het zo, dat er nú in Nederland een groot aanbod is. In de jaren '60-'70 was dat veel minder, en toen zaten de zalen ook heel vol.

Je bent ook actief in Mexico. Hoe gaat dat, hoe ben je dáár terechtgekomen?

Ik ben de eerste keer in Mexico gevraagd door Horacio Franco, dat is een blokfluitist, die in Amsterdam gestudeerd heeft. Een bijzonder originele man en zeer geïnspireerd musicus, die in Mexico een soort van popsterrenstatus heeft. Het is, even kijken, begin jaren '90 geweest, dat ik dus werd uitgenodigd om een cursus en een paar concerten te geven. En naar aanleiding daarvan kwamen er dan steeds weer herhalingen, ófwel cursussen, ófwel concerten, of allebei.

Naast landen als Spanje en Mexico heb je een groeiend werkterrein in Oost-Europa. Wij merken dat, wanneer een door jou opgeleide claveciniste uit Rusland hier komt concureren. Nog vorig jaar was er in de Celebroederskapel in Maastricht een schitterend concert door een Poolse jongen, ik kan even niet op zijn naam komen ...

Dat was Marcin Swiatkiewicz. En die Russische is Anastassia Kornilova.

O ja. Hoe gaat dat nu verder met zo'n jongen?

In Polen doet hij nu zijn doctoraal, hij componeert ook, heeft zijn eigen ensemble, is daarmee al drie keer in Amerika geweest, geeft verder les, een heel actieve speler.⁴

Op je laatste CD breek je een lans voor de clavecimbelconcerten van Goldberg⁵, solo clav

³ Interview met Siebe Henstra, in 'het Clavecimbel', jaargang 11, nr. 1, mei 2004, blz. 17-19.

⁴ Marcin Swiatkiewicz, prijswinnaar van het clavecimbelconcours 2010 in Moskou en van de Telemann competitie in Magdeburg, heeft naast optredens in Nederland, Duitsland, Polen, Oostenrijk en Italië ook een aantal tournees gemaakt naar Amerika. Zijn in 2008 opgenomen CD 'Musikalisches Vielerley' ontving overall lovende recensies.

⁵ De jonggestorven Johann Gottlieb Goldberg (1727 – 1756), vooral bekend vanwege J.S. Bachs Goldbergvariaties BWV 998, schreef een bescheiden aantal composities voor clavecimbel, waaronder de clavecimbelconcerten in d en Es, en een serie van 24 Polonaises, door alle toonsoorten. De CD met het Orquesta Barroca de la Universidad de Salamanca is

ecimbel met een Spaans barokorkest. Heel overtuigend, naar mijn mening, ook qua klank, en een prima opname. Naast dit orkest heb je je 'eigen' Lyra Baroque Orchestra in Minnesota, U.S.A. Wij kennen dat hier niet zo. Is dat ook een barokorkest, of meer een kamermuziekensemble?

Ja, dat is een orkest op authentieke instrumenten, zeg maar geschoeid op historisch gefundeerde leest. De grootte varieert zo tussen 8 en 25 man, afhankelijk van repertoire en/of budget, en het bestaat dit jaar 25 jaar.⁶

partituurbladzijde Goldberg

Ken je Apollo's Fire?

Ik ken een aantal mensen die daarin spelen. De dirigente Jeanette Sorell ken ik niet.

Het Amerikaanse barokorkest Apollo's Fire maakt dit najaar haar debuut in Nederland.

Ik weet het, en ik zou ze graag willen horen, maar net als zij hier spelen, ben ik in Amerika. In Amerika kreeg het orkest veel lof: "a superb ensemble" schreef de Washington Post en naar de mening van de New York Times een orkest "vol persoonlijkheid en temperament" in staat om de vergelijking aan te gaan met de grote Europese barokorkesten. Jeanette Sorell heeft zelf haar opleiding bij Gustav Leonhardt in Amsterdam genoten. Na haar terugkeer naar de States richtte ze in 1992 Apollo's Fire op. Ze zegt dat de manier waarop het orkest nu musiceert, afwijkt van hetgeen ze in Nederland geleerd heeft. Maar dat klinkt me wel erg gemakkelijk in de oren, om dat van jezelf te zeggen.

uitgekomen op Verso (VRS 2025, Portus Musice) in 2004.

⁶ Zie ook www.lyrabaroque.org

Ik heb gezien dat je op 9 oktober a.s. een workshop 'Improviseren in 18^e eeuwse stijl' geeft aan het Maastrichts Conservatorium.

Ja, ik vind dat heel leuk om te doen! Weet je, er zijn tegenwoordig steeds meer mensen, die moderne instrumenten spelen, die toch geïnteresseerd zijn in oudere technieken en het bijbehorende instrumentarium. En dat vind ik goed. De workshop is bedoeld als handleiding in het improviseren, het spelen van cadensen en 'Eingänge' met behulp van 18^e eeuwse bronnen (met name Carl Philipp Emanuel Bach). Mijn kopie van een Silbermann-vleugel (1746) kan dan door een aantal deelnemers bespeeld worden.

Zijn er dingen waarvan je je bewust bent, dat je ze anders doet dan pakweg 20, 30 jaar geleden?

Natuurlijk doe je nu dingen anders dan vroeger, je staat toch niet stil! Vroeger ging ik meer intuïtief te werk, nu zijn er bepaalde dingen die ik gewoon weet. En die véél meer geconcentreerd zijn dan 30, 40 jaar geleden.

Signalement:

Iets voor clavecimbelliefhebbers c.q. muziekonderzoekers?

Slimme zoekmachine vindt variaties op melodie

Een nieuwe zoekmachine maakt het mogelijk om automatisch melodieën te vergelijken op overeenkomsten en verschillen. Wetenschapper Peter van Kranenburg ontwikkelde de software om varianten van Nederlandse volksliederen te vinden in transcripties van duizenden bandopnames. Van Kranenburg promoveerde op 4 oktober 2010 aan de Universiteit Utrecht.

Hoewel hier ontwikkeld voor volkliedereren, biedt deze software natuurlijk ook bredere perspectieven. Peter van Kranenburg vertelt dat dit ook bruikbaar is voor polyfone muziek, dus veel ruimer toepasbaar. Hij werkt nu eenmaal bij het Meertens-instituut, dus lagen volksliederen als studiemateriaal bij en voor de hand.

Melodieën onder elkaar

Het computerprogramma zoekt naar overeenkomende gedeelten van melodieën en plaatst deze onder elkaar. De mate waarin de uitlijning lukt, geeft aan hoeveel twee melodieën op elkaar lijken. Door naar de gemiddelde overeenkomst te kijken, kunnen melodieën

Hoelang denk je nog door te gaan in Den Haag?

Tot aan mijn pensioen, dat is over drie jaar. Sommige leerlingen zal ik misschien tot aan hun eindexamen begeleiden, maar dat moet ik nog maar eens goed bekijken.

De bel gaat, de volgende gast komt binnen, iemand van het orkest van de Achttiende Eeuw. Het woord 'passie' valt, op de valreep, in het rumoer en bijna achteloos. Dan zegt Jacques: 'Als liefde zoveel jaar kan duren, dan moet het echt wel liefde zijn.'⁷

Op www.jogg.org is uitgebreide informatie te vinden over 'Jacques Ogg, musician', de instrumenten, discografie (Philips, Sony, Globe, MD&G, EMI, Accent, Channel Classic en Glossa) en toekomstige activiteiten.

Fons van der Linden, Beek (L)

⁷ Beginregel uit 'Liefde van later', H. van Veen/J. Brel, 1969.

Ingezonden: DE STRENGE WINTER VAN 2010

Wanneer bij mij "Het Clavecimbel" op de deurmat valt, is het eerste wat ik doe het blad even doorbladeren en het voorwoord van onze voorzitter Carolien Eijkelboom lezen. Eén vraag uit het meinumner trok vooral mijn aandacht: hoe heeft men in vroeger tijden de instrumenten een strenge winter, zoals die van 2010, doorgeloodst?

Verwarming

M'n eerste reactie: "dat zal toen niet zo moeilijk geweest zijn als nu, want toen had men nog geen centrale verwarming, en die is tegenwoordig juist de grote boosdoener." De CV maakt de lucht 's winters bij vorstig weer kurkdroog en die droge lucht is funest voor onze instrumenten, daar gaan ze letterlijk kapot van.

In vroeger tijden dienden meestal slechts een open haard om de ruimten mee te verwarmen en olielampen en kaarsen om ze te verlichten. Die waren juist goed voor de instrumenten, want zij brachten waterdamp in de ruimten en dat verhinderde uitdroging.

Spel en spelers

Toen ik Caroliens voorwoord las, kwam bij mij als vanzelf een andere vraag naar boven: "hoe hebben de spelers van toen een strenge winter doorstaan, en vooral, hoe zal hun spel zijn geweest tijdens zo'n koude periode, leed hun spel eronder?"

Ongetwijfeld stond hun clavecimbel niet steeds en overal op een plek waar het behaaglijk was. Het zal geen uitzondering geweest zijn als het in de buurt van het instrument onder de 12° C was. Vlak bij de open haard was het lekker warm, maar juist daar zette men, als men verstandig was, het clavecimbel niet.

Kerkdiensten

In vroeger dagen waren, op een enkele uitzondering na, alle clavecinisten tevens organist. Zij moesten dus gedurende barre winters met buiten temperaturen onder de -10° C in zeer koude kerken het orgel bespelen. In Katholieke en Lutherse kerken hadden tijdens kerkdiensten ook strijkers, blazers en continuospelers een belangrijke taak. De organisten en orkestmuzikanten zullen tijdens streng winterweer al "blij" geweest zijn met een temperatuur van 5° à 6° C boven nul in de kerk. Heeft hun spel daaronder geleden? We moeten daarbij bedenken dat een kerkdienst toen 2 uur of langer duurde.

Andere tijden

Vroeger legden de mensen, dus ook de muzikanten, zich gewoon neer bij de situatie, ze moesten wel. Ze leefden dicht bij de natuur en daar hoorden ook de weersomstandigheden bij. Maar wij, moderne mensen, hebben de natuur getemd, ze mag geen vat meer op ons krijgen. Geen enkele hedendaagse clavecinist of andere musicus zou tegenwoordig een concert willen geven of een CD-opname willen maken in een ruimte waar het nog geen 10° C is.

Eigen ervaring

Ikzelf heb gedurende 15 jaren 's winters in een zeer spaarzaam verwarmde kerk les gegeven. De thermostaat stond op 5° C om de CV-installatie niet te laten bevriezen. Ik was toen orgel-, clavecimbel- en pianodocent aan de muziekschool te Zwolle. In de muziekschool stonden uiteraard elektronische orgels, clavecimbel en piano's. Maar omdat ik mijn orgelleerlingen op een pijporgel wilde lesgeven, had ik het er voor over om kou te lijden in een koude kerk. Soms, als het vroom en er een gure wind stond, was het in de kerk slechts 5° C. Ik trok hierbij extra kleren aan: 2 broeken, 2 truien, 2 paar sokken, en hield hierbij ook mijn jas aan. Als ik tijdens het lesgeven mijn handen even niet hoefde te gebruiken stopte ik ze in mijn zakken. Ik probeerde daarbij zoveel mogelijk te bewegen, voorzover dat bij het lesgeven, mogelijk was. Maar al na een half uur voelde ik de kou door mijn kleren trekken. En na een uur door mijn spieren en botten. Na 2 uur was ik echt tot op het bot verkleumd. Ik gaf ongeveer 6 uur per dag les in die koude kerk, 2 dagen per week. Halverwege de lessen nam ik een half uurtje pauze om wat te eten en hete koffie, thee of chocolademelk te drinken.

Voorspelen

Ik was gewoon om mijn leerlingen de stukken, die zij moesten instuderen, voor te spelen. Het eerste uur ging dat nog wel, maar spoedig daarna was ik al dermate verkleumd en mijn vingers zó verstijfd, dat ik het tempo, dat ik in mijn hoofd had, niet kon halen. Met geen mogelijkheid kon ik mijn vingers voldoende snel bewegen. Als de toetsen lekker warm geweest zouden zijn zou dat een kleine weldaad voor mijn vingers zijn geweest. Maar ook de toetsen waren slechts 5° C en met verkleumde vingers op koude toetsen spelen maakt het nog erger.

Tempo

Iedereen weet dat spieren en gewrichten optimaal werken als ze warm zijn. Snelle loopjes, soepele versieringen, sprongen en dergelijke lukken met verkleumde vingers natuurlijk niet zo goed als met warme handen. Ik speelde de stukken dus nogal traag voor. Alleen de andantes, adagio's en largo's kon ik in

het juiste tempo voorspelen. Mijn leerlingen zullen daar blij mee geweest zijn, want ze werden altijd een beetje gefrustreerd als ik een snel stuk in mijn eigen tempo voorspeelde. Ongetwijfeld dachten ze dan: dat tempo haal ik nooit. Maar als ik met mijn koude, stijve vingers speelde zeiden ze altijd dat ik zo mooi speelde, zo rustig, bedachtzaam en beheerst. Studeren kon ik gelukkig thuis, op mijn 2-klaviers pedaalharmonium. Terug naar toen:

Kleine IJstijd

In de 16^e, 17^e en 18^e eeuw hadden we in West- en Midden-Europa de zogenaamde "kleine ijstijd". Toen waren er strenge winters, die duurden van eind november t/m maart. Er waren dezelfde barre omstandigheden als wij de afgelopen winter hebben meegemaakt, wellicht was het zelfs nog kouder. De instrumenten zullen die koude winters redelijk doorstaan hebben, maar hoe kwamen de clavecinisten en organisten en alle andere muzikanten die winters door, en vooral hun spel?

Stadtpfeiffer

Wat bijvoorbeeld te denken van de Stadtpfeiffer, blazers in dienst van het Stadsbestuur, die op marktdagen en tijdens feestdagen van de toren moesten blazen, ook 's winters bij 10° vorst en een gure wind. Weliswaar werden ze na afloop van hun taak beloond met een honorarium, deels bestaande uit de nodige alcoholhoudende drank om hun verkleumde lijf weer wat op te warmen, maar toch..... hoe zouden ze gespeeld hebben?

Muzikanten die thuis speelden hadden het bij strenge koude wat beter. Maar ook hun situatie kunnen we ons maar moeilijk voorstellen. De strijkers en blazers kwamen er waarschijnlijk nog het beste, of liever gezegd, het minst slecht vanaf, vanwege de fysieke inspanning die ze tijdens hun spel moesten leveren, maar de zittende clavecinisten....?

Tempi

Uiteraard ken ik als musicoloog de tempovoorschriften die Quantz gegeven heeft in zijn "Versuch einer Anweisung die Flöte traversière zu spielen". Voor sommige stukken zijn die tempi zó hoog dat geen enkele traversospeler die haalt. Wat b.v. te denken van: men spele een gigue in een tempo zodat een hele maat net zolang duurt als een polsslag. Ikzelf heb een polsslag van 70 p.m. Met zo'n polsslag is het onmogelijk om een gigue in dat tempo te spelen, zelfs als je van de gigue een Italiaanse giga maakt, met zes achtste noten per maat. In Quantz' tijd waren er nog geen topsporters met een langzame hartslag van ong. 45 p.m., een zogenaamd sporthart, en als ze er al waren zouden ze geen muzikant zijn geworden.

Wie ooit bij de etudes van Czerny (b.v. Die Kunst der Fingerfertigkeit of Die Kunst der Geläufigkeit) heeft geprobeerd de aangegeven metronoomcijfers letterlijk op te volgen zal altijd min of meer teleurgesteld zijn geweest, want die zijn niet te halen. Zelfs de

allergrootste virtuoos moet erkennen dat veel metronoomaanduidingen van Czerny niet te halen zijn. Dat geldt trouwens ook voor veel werken van Beethoven, Schubert, -Schumann, en vele andere componisten, terwijl een flink aantal van die werken toch bedoeld zijn voor de gewone muzikanten, zowel beroepsmusici als amateurs. De tempo-aanduidingen van Quantz en de metronoomgetallen van Czerny hebben in ieder geval geen rekening gehouden met muzikanten die onder strenge winterse omstandigheden moeten spelen.

Precies

Daarom aan u lezers een paar vragen. Hoe nauw namen de componisten en muzikanten de tempo-aanduidingen toen? Mocht men met koude, stijve vingers de tempi langzamer nemen? Maar welke waarde hebben die aanduidingen dan nog? Speelde men in een koude kerk langzamer dan in de iets warmere huiskamer? Speelden ze in de Zuid-Europese landen in de winter, of in het algemeen, sneller dan in Noord-Europa? Speelde men met verkleumde vingers de versieringen wel of liet men ze domweg weg? En wat deed men met ragfijn uit te voeren articulaties? In het verlengde van deze vragen zou men zich kunnen afvragen hoe de toenmalige muziekwereld stond t.o.v. de musici en hun uitvoeringen. Was men kritisch, en zo ja, in welke mate?

Dat hoort zo

Wij luisteren tegenwoordig allemaal naar "vastgelegde" muziek via grammofoonplaten en CD's. Deze muziek is opgenomen onder ideale omstandigheden: een goed klinkende ruimte waar het 18°-21° C is en met haarzuiver gestemde instrumenten. Veel muzikliefhebbers denken tegenwoordig dat de tempi die de musici op hun CD-opnamen laten horen de juiste tempi zijn. Ik hoor vaak de uitdrukking: "dat stuk hoort zo snel". Daarmee bedoelt men: er is maar één tempo, en dat is het tempo van de CD of van het concert in de lekker verwarmde kerk of concertzaal. De amateurs onder ons zouden die tempi ook graag halen, maar meestal lukt dat niet. Dat is voor velen nogal frustrerend. Zou dat de bedoeling van de muziek zijn, om muzikanten te frustreren? Bijna alle barokcomponisten, maar ook de componisten uit de klassieke periode en daarna schreven hun muziek "für Kenner und Liebhaber", dus voor beroeps-, semiberoeps-, en amateurmuzikanten.

Carolien

Nog even terug naar de vraag van Carolien. De natuur heeft geen vat meer op ons en onze uitvoering van de muziek, dankzij de uitvinding van de CV, zodat het 's winters nu overal behaaglijk is. Alleen, onze instrumenten hebben het 's winters zwaar te verduren in onze gortdroge, CV-gestookte huizen. Maar ook daar hebben we wat op gevonden, gewoon vochtverdampers gebruiken en de hygrometer niet onder de 55% laten zakken.

Bach in de winterkou

Bach,
is deze WK-prelude
misschien een snelle etude?
ik speel hem nu vertraagd
de gangbare beweging sterk verlaagd
want mijn vingers voelen als bijna dood
mijn handen koud en zwaar als lood
maar deze muziek doet mijn binnenste ontkoelen
ik ga weer voelen uw goddelijke geest
die de diepte van mijn hart bereikt
u ontsteekt in mij een vurig feest
zodat het nu veel warmer lijkt

Gerard van Reenen

Reacties graag naar:
Gerard van Reenen
Bernhardlaan 9
9781 EC Bedum
Tel. 050-3010793

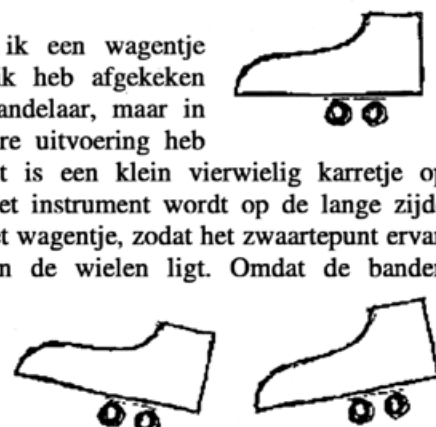
e-mail: femke55@online.nl
info: www.gerardvanreenen.nl

Ingezonden: Clavecimbelkarretje

Geachte redactie,

Met belangstelling heb ik het stukje van Marion Boshuizen gelezen over haar schaarwagentje voor het clavecimbel. Mijn vrouw Marja heeft een fijn clavecimbel van Jan Kalsbeek, zie "het Clavecimbel" van mei 2009, dat ook regelmatig met de auto mee moet.

Daarvoor heb ik een wagentje gemaakt, dat ik heb afgekeken van de pianohandelaar, maar in een veel lichtere uitvoering heb nagemaakt. Het is een klein vierwielig karretje op luchtbanden. Het instrument wordt op de lange zijde gekanteld op het wagentje, zodat het zwaartepunt ervan ongeveer tussen de wielen ligt. Omdat de banden tamelijk groot zijn (3.00-4) kan het instrument fors achterover of

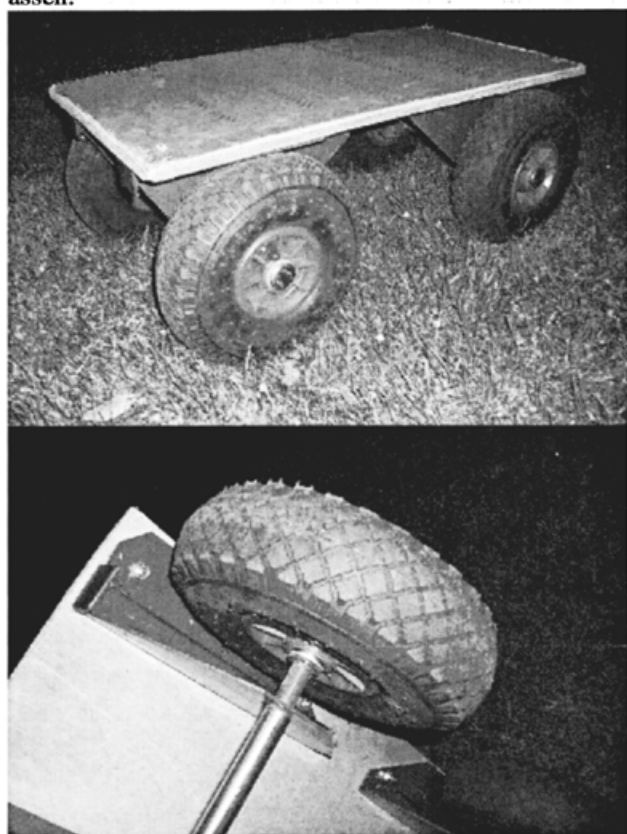
voorover worden gekanteld. Daardoor kun je met gemak een trottoir oprijden, soms zelfs een trap op van een bordes. Door het kantelen kan ik in mijn eentje het instrument in de auto laden: eerst de punt in de auto, het instrument draaien, en vervolgens de zaak naar binnen schuiven op een paar kussentjes.

Het instrument ligt op een zachte, stroeve schuimbekleding die ik heb geplakt op de plank van multiplex. Zelfs op een slechte bestrating rijdt het geheel gemakkelijk zonder stoten.

Sturen

Sturen doe je door het instrument iets achterover te kantelen, waardoor het op twee wielen rijdt. Ik heb het wagentje gemaakt van twee doorgezaagde steekkarretjes die ik in een bouwmarkt kocht. Het

geheel is hierdoor goedkoper dan een los wiel afzonderlijk bij de vakhandel. De voor- en achterkant van de plank liggen precies ter hoogte van de banden, waardoor je het karretje rechtop kunt zetten, zoals op de foto te zien is. Tussen de wielen is een stalen pijp om de asrestanten geschoven tegen het doorbuigen van die assen.

Ik denk dat de foto's genoeg zeggen.

Neelco Osinga

Aandacht voor de decoratie en decorateur

De redactie ontving de volgende brief, waarvan akte!

"Als kunstschilder hou ik mij de laatste jaren ook bezig met het decoreren van clavecimbels en clavichorden. Hierbij valt mij op dat er over het algemeen weinig aandacht wordt besteed aan de decorateur (kunstschilder) die toch ook wel een groot deel heeft in het eindresultaat.

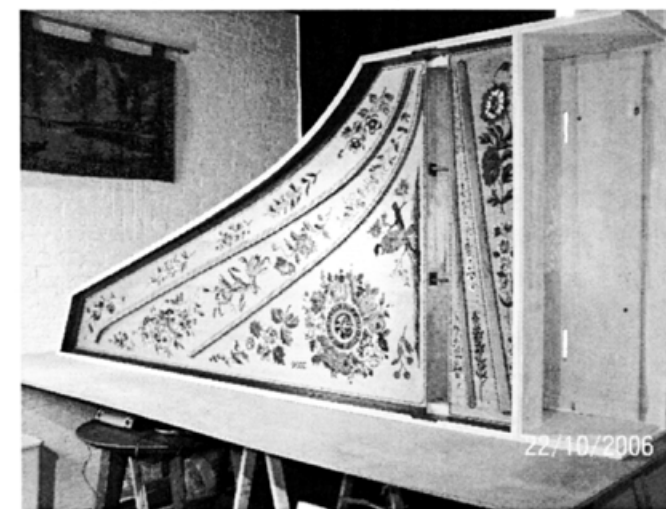
Misschien is het een leuk idee om uw lezers ook eens kennis te laten maken met een aantal decorateurs en hun

werk. Dus de decoratieve kant van de bouw. Het oog wil ook wat!

Idee

In verband hiermee ook het volgende ideeetje, Een link op uw website naar enkele decorateurs???? (wellicht interessant voor startende bouwers en voor de decorateurs lijkt het mij ook niet slecht.) Hierbij alvast mijn eigen link www.ac-artwork.eu."

Met vriendelijke groeten, Antonus Cornelis Kerkhove, Vlissingen

gesignaleerd

3 Tijdschriftartikelen:

Graham Pont: Viva il caro Sassone, Handel's Conquest of Italy at the Keyboard. *Ad Parnassum* 7 nr.14, Bologna October 2009, p.155-204.

Interessante zoektocht naar wat Handel in zijn Italiaanse periode op clavecimbel gespeeld en geïmproviseerd kan hebben. Dat levert nog een Hollandse bron op, een manuscript dat nu in Berlijn ligt en vermoedelijk is gecopieerd naar een afschrift gemaakt door William Babell, die toegang had tot Handels autografen. Zo zou ook Roger aan zijn Handels materiaal zijn gekomen. Voorts een bundel met 12 Fantasiën, waarvan het auteurschap van Handel tot nu toe werd betwijfeld, deze blijkt wel degelijk van zijn hand te zijn en is een eerbetoon aan Benedetto Marcello, met wie Handel waarschijnlijk in contact is gekomen. Goede muziekvoorbeelden.

Manfred Peters: Johann Sebastian Bachs zweistimmige Inventionen in d-Moll (BWV 775) und h-Moll (BWV 786) als instrumentale Klangreden. *Archiv für Musikwissenschaft* 67/2, Stuttgart 2010, p.120-145.

Ietwat gezochte, zeer analytische aanpak van Inventionen 4 en 15, waaruit naar voren komt dat Bach uitstekend op de hoogte was van de retorische principes van de Dispositio, die Mattheson in zijn 'Der vollkommene Capellmeister' nog eens heeft uiteengezet.

Penelope Cave: Four Hands and Five Octaves: English Piano Duet Repertoire in the late 18th Century. *The Consort* Vol.66, Haslemere GB summer 2010, p.93-113.

De meeste klaviermuziek van vóór 1780 kan ook op clavecimbel worden gespeeld, hier: 'for two performers on one Harpsichord or Pianoforte', dus vierhandig op clavecimbel of fortepiano. Duetten van in Holland werkzame componisten werden ook in Engeland gedrukt: Colizzi, Just, Tours. Engelse componisten van duetten waren o.m. Burney, J.C.Bach, Giordani, Smith, Hook, Steibelt en Clementi. Voor de doelgroep kan men denken aan de lespraktijk ('Maestro & Scolare') en aan klavierspelende zusters, zoals Jane Eyre en haar zus.

Hans van Krevelen

Uitgaven voor Clavecimbel, Clavichord en andere toetsinstrumenten

Editie Achter de Schouwburg

Prijslijst per november 2004.

	Alle prijzen in Euro
0192 J.S.Bach: 15 stukken voor clavecimbel	€ 5,00
0292 26 Etudes uit de methode J.C.Bach/Ricci	€ 7,50
0392 C.Czerny: 16 Etudes geschikt gemaakt voor clavecimbel	€ 5,00
0493 C.Seixas: 8 Sonates	€ 5,00
0593 5 Variatiewerken: Picchi, Stella, Storace, Rossi en Pasquini	€ 5,00
0194 J.J.Froberger: 5 Suites	€ 5,00
0294 J.J.Froberger: 6 Toccatas	€ 5,00
0794 G.M.Radino: 4 Gagliardas	€ 2,00
0894 Sperontes: 14 stukken uit de 'Singende Muse an der Pleisse'	€ 3,50
0994 C.Balbastre: 6 Noels voor clavecimbel of forte-piano	€ 3,50
1094 Orlando Gibbons: 10 stukken voor clavecimbel	€ 4,00
1395 G.P.Telemann: Partia & Overture Burlesque uit 'Der getreue Musik-Meister', Hamburg 1728	€ 4,00
1595 Bernardo Pasquini: 16 stukken voor clavecimbel	€ 4,00
1695 Martino Pesenti: 8 Correnti alla Francese per sonar nel Clavicembalo, Venetie 1635	€ 3,50
1997 Klavieretudes uit de 19 ^{de} eeuw, geschikt gemaakt voor Clavecimbel, deel 1	€ 6,50
2097 Klavieretudes uit de 19 ^{de} eeuw, geschikt gemaakt voor Clavecimbel, deel 2	€ 6,50

Deze uitgaven kunt U schriftelijk of telefonisch bestellen bij: Fons van der Linden, Molenberg 17, 6191 KL Beek, tel. 046 - 4370917. Per keer vragen wij € 3,- aan verzendkosten!

Voor het buitenland (tel.+31.46.4370917) zijn de extra kosten per bestelling hoger: € 3,50 aan verzendkosten en € 4,- bankkosten; een totaal van € 7,50

(voor betaling vanuit het buitenland: BIC: INGB NL2A IBAN: NL66 INGB 0000 3253 34)

Deze uitgaven voor clavecimbel liggen ook ter inzage bij de activiteiten van het Genootschap.

Bovenvermelde prijzen gelden voor de Vrienden van het SCGN. Muziekhandelaren kunnen deze prijzen als netto inkoopsprijs aanhouden.

Voor wensen, goede suggesties en mondelinge reclame houdt de uitgever zich aanbevolen.

KLEINE ADVERTENTIES

Te koop aangeboden :

Goed onderhouden klavecimbel, tweemanuaals, Rückers-copie. Omvang F' - g '''. Dispositie : twee 8' registers en een 4' register plus luit. Schuifstelsel voor transpositie.

Is bij een recente restauratie in permanent perfecte staat gebracht. Gebouwd door Robert Davies, Levens (Lake District) GB. Bouwjaar : 1978.

Prijs : 5000 euro, excl. transportkosten.

J.H. van den Berg

Tel. 0528-371699

e-mail: net.berg@planet.nl

KLEINE ADVERTENTIES

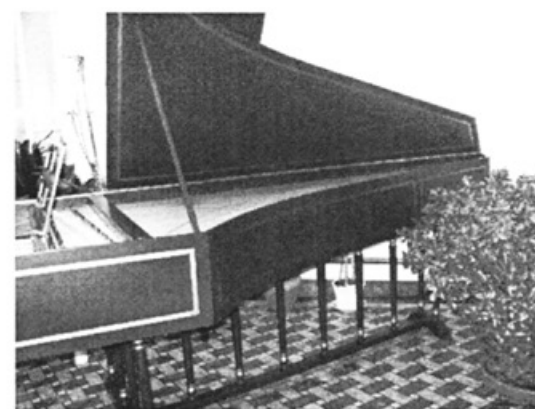
TE KOOP

Klavecimbel model Dulcken

2 klavieren, 5 octaven F-F

3 spelen, snaren 4V-8V-8V-luit + koppel

Tel. 03/775.37.39 - GSM 0494/89.09.15

Lengte 2,50 m

Prijs : 8000 €

Moet weg wegens aankoop nieuw instrument

Klavecimbel te koop

Gebouwd in 2002 door Eduard Trompeter.

Een klavier (transpositieklavier 415-440) met twee 8' registers met luit, omvang FF-13.

Beschilde zangbodem en bladgouden biezen.

Evt. inclusief transporthoes en Venta Airwasher.

€ 11.000

Bel voor meer informatie of een afspraak en kom vrijblijvend bescapen of beluisteren.

Usbrand ter Haar
026-4465287

Ad Koomans Clavecimbel- en Orgelverhuur

Onder de Boompjes 20 E
1621 GG Hoorn
Tel: 0229 - 217703
Mob.: 06 14514875
www.adkoomans.org

Onderhoud
Transport
Reparatie
Intonatie

Robert D. Vollbehr

Clavecimbelbouwer
sinds 1976

Benedenweg 306
1834 BE St. Pancras
tel. : +031 (72) 561 57 02
e-mail: vollbehr@zonnet.nl
www.vollbehr.nl

nieuwbouw
restauratie

EARLY MUSIC
CATALOGUES

VISIT OUR
WEBSITE

www.saulbgroen.nl

For more than 30 years
we have been known as
specialists in early music.
We send music editions
and books all around the
world.

ONGEHOORDE TECHNIEK

Betrouwbare techniek is een voorwaarde voor langdurig speelplezier.
Juist daarin onderscheiden onze instrumenten zich.
De toon is onbeschrijfelijk. Die moet u horen.

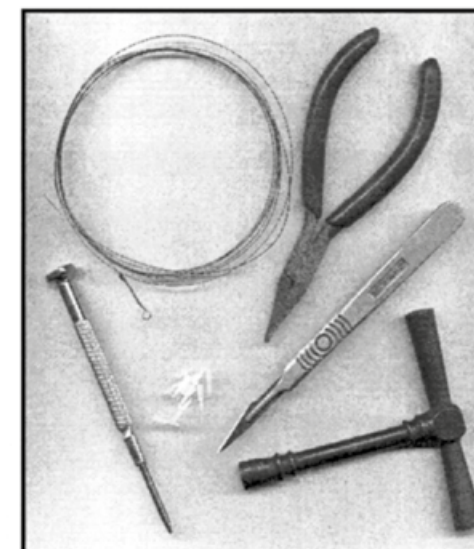

BAROK TOT IN DETAIL

Henk Klop Baroque Keyboard Instruments
Paleisweg 6 • 3886 LC Garderen • The Netherlands • PHONE +31 (0)577 461 512
FAX +31 (0)577 461 787 • WEB www.klop.info • E-MAIL mail@klop.info

Jan Kalsbeek KLAVECIMBELSERVICE

Alles voor het stemmen, onderhoud en zorg voor uw klavecimbel

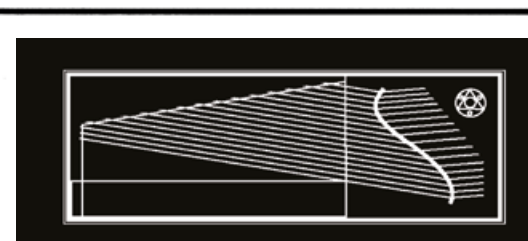

Naast de klavecimbels die ik sinds jaren in opdracht bouw, heb ik nu een service opgezet voor iedereen die klavecimbel speelt.

Voor u, als bespeler van het klavecimbel, heb ik alle gereedschap, reserveonderdelen en accessoires, die nodig zijn voor het stemmen en eenvoudig onderhoud, in een gids bij elkaar gebracht. Ik stuur u deze graag toe.

In de loop der jaren heb ik voor het onderhoud en afregelen van mijn klavecimbels diverse gereedschappen uitgetest. De producten die mij het best bevielen bied ik u nu via deze catalogus aan. Als u nadere informatie over bepaalde producten wenst, kunt u mij daar altijd naar vragen.

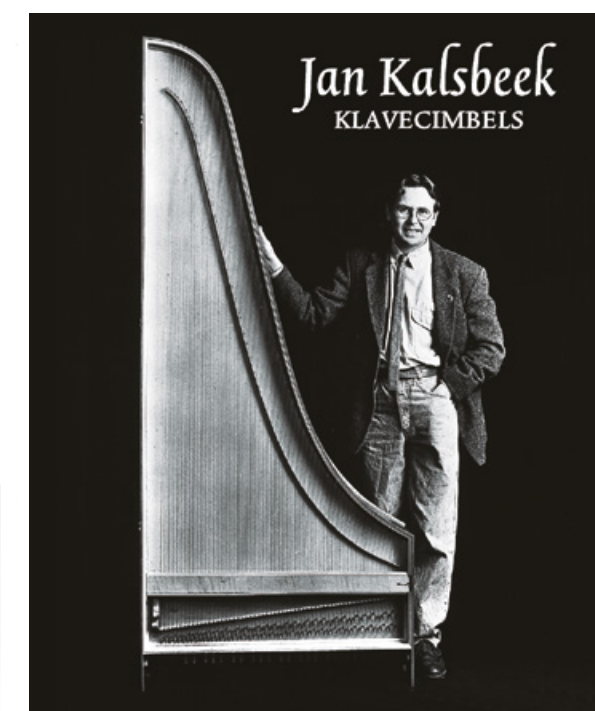
Bornhovestraat 18, 7201 CX Zutphen
Telefoon 0575 – 54 66 75, Fax: 0575-540 382, e-mail: jan.kalsbeek@planet.nl

Clavichordenbouw
Clavecimbel- en fortepianorevisie
Hovensreed 11, 8808 HB DONGJUM
s.ruys@hetnet.nl
www.sruysclavichorden.nl

J.C. van Rossum
Hoge Maasdijk 8
4281 NG Andel
T.: 0031(0)183-442505
F.: 0031(0)183-448448
M.: 0653388734
E.: jcrossum@xs4all.nl
<http://www.rossumorgelbouw.nl>

J.C. van Rossum
Clavecimbel- en Orgelbouw
onderhoud begeleiding restauratie nieuwbouw

Bornhovestraat 18 • NL 7201 CX Zutphen Holland
Tel. +31(0)575 5466 75 • Fax +31(0)842 2343 81
e-mail: jan.kalsbeek@planet.nl
internet: www.jankalsbeek.com

ONNO PEPER

Clavecimbelsmaker

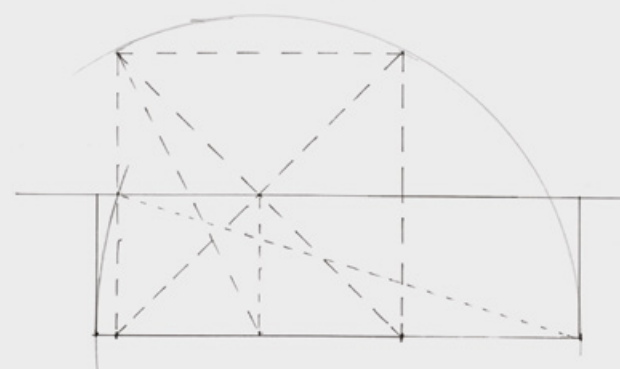
Ruckers - Taskin - Vaudry - Zell - Migliai - Vater - Giusti - e.a.
Nieuwbouw - restauratie - revisie - reparatie - onderhoud met garantie.

Kruisstraat 108 5341 HG OSS
tel. 0031(0)412 623 356
e-mail: info@onnopeper.nl
web-site: www.onnopeper.nl

Broer de Witte

clavichord- & clavecimbelmaker

Kruisstraat 25, 8911 KP Leeuwarden (NL)
www.broerdewitte.nl
info@broerdewitte.nl
00.31.(0)6.15236134

PIECES CHOISIES

pour Le

CLAVECIN.

Facsimile & Semi-facsimile uitgaven,
op zwaar ongebleekt papier gedrukt.
ca. 250 titels muziek voor
clavecimbel, pianoforte, solo of met
begeleiding, & voor kleine
ensembles, van bekende en onbekende
componisten.

Informatie:

Drs J.H.van Krevelen
Kon.Wilhelminaweg 433
NL-3737 BD Groenekan
Tel. 0346-218078
Email: musica.repartita@tele2.nl

MUSICA & REPARTITA

Senioren leren lekker spelend leven

Clavecimbelspelers kennen zelf natuurlijk geen depressieve gevoelens, maar wellicht wel mensen in hun omgeving, die zij zelfs met het prachtigste clavecimbelspel niet kunnen opbeuren.

Veel ouderen gaan gebukt onder sombere herinneringen, nare schuldgevoelens of al te droevige gedachten. Zij hebben wellicht baat bij de nieuwe en nu reeds beproefde methoden en technieken van het neurolinguïstisch programmeren, NLP.

Kijk op www.lekkerinjevel-voeljewel.nl
of bel Hans Hansson op
0573 454 159 of 0650 235 432.

Paul Nijsten

Klavecimbels

Amyerstraat Noord 95
6225 EC Maastricht
Tel. - fax: 043 - 362 41 66
Email: pnijsten@live.nl

Fred Bettenhausen

Klavecimbels in Haarlem

In een van de oudste delen van Haarlem, dicht bij de binnenstad, vindt u Klavecimbelbouw Fred Bettenhausen. De ruime toonzalen zijn gelegen aan de Spaarnwouderstraat 39-41, op de oostelijke oever van het Spaarne. Het bedrijf dateert uit 1980. Met ruim 400 instrumenten, geleverd aan musici in verschillende landen, met tienduizenden speeluren, is het ervaren genoeg om zich een eigen reputatie te hebben verworven.

Klavecimbelbouwer Fred Bettenhausen bouwt tokkeltoetsinstrumenten naar modellen zoals die nog te zien zijn in musea met een interessante collectie muziekinstrumenten. Deze instrumenten worden niet zonder meer gekopieerd. Van sommige modellen is de kast- en klavieromvang vergroot om de instrumenten geschikt te maken voor het gehele repertoire van de barokmuziek zoals dat de musicus van nu ter beschikking staat. In zijn bouwprogramma heeft hij zich volledig geconcentreerd op een select aantal topmodellen uit de klassieke instrumentenbouw, daarbij steunend op een verheugend grote vraag naar deze modellen. Op deze manier kon de beschikbare expertise optimaal worden benut en is het mogelijk gebleken topkwaliteit te leveren tegen concurrerende prijzen.

Alle Vlaamse en Franse klavecimbels worden, evenals de spinetten, in populierenhout uitgevoerd. Het klankbord is altijd van Fichten. De gebogen zijde wordt uit massief hout gevormd. Hierbij kan worden aangetekend, dat al het hout, bestemd voor de constructie, vele malen geselecteerd en gecontroleerd wordt; in eerste instantie in het land van herkomst, daarna in het eigen atelier zowel tijdens de voorbereiding als bij de constructie. In het algemeen geldt dat steeds voor die materialen is gekozen die zekerheid verschaffen ten aanzien van vormvastheid, authentieke klank en probleemloos functioneren.

Is bij het ontwerpen van de instrumenten alle zorg besteed aan duurzaamheid, doeltreffendheid en een historisch verantwoorde vormgeving, ook bij de bouw zelf zijn deze uitgangspunten tot in detail bepalend. Dat daarbij wel eens voor oplossingen is gekozen die afwijken van het oorspronkelijke model is te begrijpen. Zo worden de toetsen voorzien van nylon balans- en geleiderondjes. Daarmee zijn slijtvastheid, maatvastheid en geluidloosheid van het toetsenmechaniek gegarandeerd.

Op overeenkomstige wijze zijn de dokjes, die uit perenhout worden vervaardigd, voorzien van een nylon tongetje, dat overigens wel een zuivere kopie is van een oud Frans model. Het tongetje veert dan ook op een zwijnenhaar. Op deze manier is bereikt, dat de dok in alle seizoenen probleemloos functioneert. Waar hoogwaardige moderne materialen zijn gebruikt, is dat steeds vanuit de overtuiging, dat ook de bouwers uit vroeger eeuwen hier toe zouden hebben besloten als ze de keus zouden hebben gehad. En ook steeds vanuit de ervaring, dat de originele klank volledig behouden blijft, terwijl de betrouwbaarheid en duurzaamheid vergroot wordt. De gebruikelijke toonhoogte is $a=415$ Hz. De toonhoogte $a=440$ Hz kan zonder problemen worden toegepast. Decoraties in Vlaamse en Franse stijl voor zowel kast als klankbord kunnen door ons worden verzorgd.

Hoewel Fred Bettenhausen zich beperkt tot een aantal topmodellen, zijn er ruime mogelijkheden voor de invulling van eigen wensen. Musici die een instrument uitzoeken, hebben bijvoorbeeld de keus uit verschillende onderstellen, er zijn keuzemogelijkheden ten aanzien van klavier en intonatie en ook wat betreft kleur en decoratie kan uitdrukking worden gegeven aan de persoonlijke smaak. Uiteraard kan over dit soort details worden overlegd tijdens een bezoek aan de toonzaal. Daar is ook ruimschoots gelegenheid de verschillende instrumenten te bekijken en te bespelen. Wie kiest voor een instrument van klavecimbelbouwer Fred Bettenhausen, kiest voor topkwaliteit met daarbij veel keuzemogelijkheden in uitvoering naar eigen voorkeur. Evenwel is met de aflevering van het instrument (die zo mogelijk door de bouwer persoonlijk geschiedt) zijn betrokkenheid niet ten einde. Hoe u een snaar moet opleggen, hoe u moet intoneren en hoe de afregeling van het instrument in zijn werk gaat, dat alles kunt u, desgewenst gedemonstreerd krijgen.

Stichter en enig eigenaar van klavecimbelbouw is Fred Bettenhausen, geboren in 1944. Bettenhausen doorliep alle niveaus van vak- en technisch onderwijs die relevant zijn voor de bouw van hoogwaardige houten muziekinstrumenten. Zijn keus van de te bouwen modellen is gebaseerd op gedegen studie van de in musea en andere verzamelingen beschikbare instrumenten, maar ook op veelvuldige gesprekken met uitvoerende kunstenaars. Als technicus heeft hij de bouw van het instrument geheel in eigen hand, maar ook aan essentiële zaken die buiten de directe bouw van de instrumenten vallen, wordt zorg besteed. Voorbeelden hiervan zijn de selectie van hout en de aankoop van de te gebruiken materialen. Door steeds de laatste ontwikkelingen te blijven volgen op gebied van de instrumentenbouw en door blijvend contact te onderhouden met de gebruikers van zijn instrumenten, kon zijn bedrijf die instrumenten leveren die de steeds groeiende vraag ernaar hebben doen ontstaan. Een vraag die weer de sleutel was tot de huidige sterke positie van Klavecimbelbouw Fred Bettenhausen tussen de bouwers van klassieke toetsokkelinstrumenten in deze tijd.

Een bezoek aan ons atelier is zeker de moeite waard. Ter oriëntatie kunnen wij in onze showroom een grote collectie instrumenten laten zien.

Voor u een beslissing tot aankoop doet moet u beslist de instrumenten gehoord hebben!

Fred Bettenhausen

Spaarnwouderstraat 39-41
2011 AB Haarlem Nederland
Telephone + Fax: +31 (0) 23 – 5361205
www.fredbettenhausen.com

uit: Filippo Bonanni, Descrizione degli Istromenti armonici, Roma 1776.

voorpublicatie Ouverturen 1 & 2

1. *Ouverture I.*

Handwritten musical score for 'Ouverture I.' in C major, 3/4 time. The score consists of eight systems of piano accompaniment. The first system includes a first ending bracket. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/4.

1. 2. 2.

Handwritten musical score for 'Larghetto e Scherzando.' in C major, 3/4 time. The score consists of eight systems of piano accompaniment. The first system includes first and second ending brackets. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/4.

Larghetto e Scherzando.

3. *Allegro*

Handwritten musical score for a piece marked *Allegro*. The score consists of eight systems of piano accompaniment, each with a treble and bass staff. The music features various rhythmic patterns, including triplets and sixteenth notes, and ends with a double bar line.

Ouverture II. 4.

Handwritten musical score for a piece titled *Ouverture II.*. The score consists of eight systems of piano accompaniment, each with a treble and bass staff. The score includes first and second endings, marked with '1.' and '2.' and repeat signs. The music features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes.

5.

Largo e Scherzando.

Presto

6.

Da Capo.

Georg Philipp TELEMANN (1681–1767):

6 Ouverturen fürs Clavier, Nürnberg 1742.

semi=facsimile edition MUSICA REPARTITA vol.MR 261, Utrecht 2010.
voorpublicatie Ouverturen 1 & 2

Georg Philipp TELEMANN, (*Magdeburg 14.3.1681 - †Hamburg 25.6.1767) was een paar jaar ouder dan Johann Sebastian Bach, maar interessant genoeg was hij degene die het meest de nieuwe stromingen in de muzikale stijl volgde. Hij kan worden beschouwd als een belangrijke schakel tussen de laat-barokke en de klassieke stijl die zou volgen. Telemanns melodieuze en onderhoudende muziek paste beter bij de nieuwe galante stijl dan die van J.S.Bach. Dat is ook een deel van de verklaring waarom Telemann niet alleen de produktiefste, maar ook de hoogst aangeschreven componist van zijn tijd was. Bach werd als streng en tamelijk ouderwets beschouwd. Telemann was modern. Toch bestond er totaal geen rivaliteit tussen beide componisten. Ze waren integendeel bevriend met elkaar, Telemann was peetvader van Bachs tweede zoon, die dan ook deels naar hem vernoemd werd: Carl Philipp Emanuel. Bij de dood van Johann Sebastian in 1750 publiceerde Telemann een klein maar fijn rouwdicht om zijn overleden vriend te prijzen, zowel als orgelvirtuoos als componist en als vader en/of leraar van een aantal jonge toonaangevende componisten van later.

Telemann was uitzonderlijk produktief in alle muzikale genres, hij was mogelijk de produktiefste componist aller tijden, en zijn muziek werd geprezen om zijn eenvoud, ongekunsteldheid en melodieusiteit. Zijn prachtige Ouvertures voor clavecimbel [TWV 32:5-10], gedrukt in Nürnberg in 1742 zijn uitstekende voorbeelden van zijn innemende en geestige stijl. Uitgever Balthasar Schmid nummerde Telemanns boek N°17, volgend op de Goldberg-varianties (Clavier-Ubung [IV], 'Aria mit verschiedenen Veraenderungen') van J.S.Bach met N°16 en gedateerd 1741. De term 'ouverture' slaat feitelijk op drielidige werken, zoals uit de titel blijkt: 'VI Ouverturen nebst zween Folgesätzen bey jeweder, Französisch, Polnisch oder sonst tändelnd, und Welsch', vertaald: '6 Ouvertures met elk twee extra delen, Frans, Pools, vermakelijk, en Italiaans'. Het zijn eigenlijk geen echte suites omdat ze maar drie delen lang zijn, ze zijn meer verwant aan het Italiaans concerto en de latere klassieke pianosonate.

De eerste ouverture, in g mineur [TWV 32:5], bestaat uit een ouverture in Franse stijl met een langzame opening en een levendiger, gesyncopieerd en chromatisch middendeel in 3/8 maat en eindigend met een terugkeer naar het langzame, haast orkestrale lento. Het tweede deel weer in g mineur gelijkt op muziek voor strijkers met zijn delicate gebruik van accentverschuiving in parallelle sexten. Het slotdeel is een simpel 3/8 allegro in G majeur.

De tweede ouverture, in A majeur [TWV 32:6], volgt in hoofdzaak hetzelfde patroon: eerst een ouverture in Franse stijl met een majestueuze langzame introductie, gevolgd door een levendiger, haast fugatisch gedeelte. Dan komt er een langzaam deel in a mineur, gracieus en charmant en met karakteristieke unisono effecten. Het snelle slotdeel in A majeur lijkt wel een stuk voor strijkorkest, met contrasterende gedeelten en echo's, en gebruikt het unisono spelen van beide handen heel effectief. Dit slotdeel wijst duidelijk vooruit naar de klassieke periode met zijn sonates, die al vorm begon aan te nemen in de muziek van de jongere generatie, waaronde ook Telemanns petekind, Carl Philipp Emanuel, en J.S.Bachs andere zonen.

Deze muziekbijlage bevat de eerste 2 ouvertures in semi-facsimile, dat wil zeggen dat de notenbalk voor de rechterhand die oorspronkelijk een C-sleutel op de onderste lijn had, is veranderd naar de voor ons gebruikelijke G-sleutel op de tweede lijn, terwijl het notenbeeld verder ongewijzigd is gebleven. De bundel met alle 6 ouvertures in semi-facsimile verschijnt in december 2010 bij uitgeverij Musica Repartita, Utrecht met bestelnummer MR261; de facsimile-uitgave wordt MR261F.

J.H.van Krevelen, Utrecht.